

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

**BAKALÁŘSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM
2010 - 2013**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Milada Sedlářová

Motivace žadatelů o pěstounskou péči

Praha 2013

**Vedoucí bakalářské práce:
Mgr. Ing. Irena Ocetková, Ph.D.**

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELORS COMBINATED STUDY
2010 - 2013

BACHELOR THESIS

Milada Sedlářová

Motivation of applicants for foster care

Prague 2013

**The Thesis Work Supervisor:
Mgr. Ing. Irena Ocetková, Ph.D.**

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Pozlovicích dne 10. 6. 2013

Milada Sedlářová

Poděkování

Chtěla bych poděkovat vedoucí bakalářské práce Ing. Mgr. Ireně Ocetkové, Ph.D. za vedení práce, za veškeré rady a za to, že mi věnovala svůj čas.

Anotace

Bakalářské práce je zaměřena na vymezení pojmu motivace z pohledu různých psychologických směrů. Poskytuje pohled na historii a současnost náhradní rodinné péče u nás i ve světě. Zabývá se motivací žadatelů o pěstounskou péči. Dále ukazuje základní potřeby dětí a rodičů. Popisuje náhradní rodinnou péči jako nejlepší řešení pro děti bez biologických rodičů. Cílem průzkumu je najít odpověď na otázku, jaká je motivace žadatelů o pěstounskou péči. K realizaci průzkumu je použita metoda rozhovoru.

Klíčová slova

Děti, domov, náhradní rodina, motivace, motivace žadatelů, pěstounská péče, rodina, profesionální rodina, základní potřeby.

Annotation

Bachelor thesis is focused on the definition of motivation in terms of various psychological approaches. Provides insight into the history and present of foster care in our country and the world. It deals with the motivation of applicants for foster care. It also shows the basic needs of children and parents. Describes the foster care as the best solution for children without biological parents. The aim of the survey is to answer the question, what is the motivation of applicants for foster care. The implementation of the exploration using the method of interview.

Key words

Basic needs, children, family, foster care, foster family, home, motivation, motivation of applicants, professional family.

OBSAH

ÚVOD	9
1 DEFINICE POJMU MOTIVACE	10
1.1 Charakteristika motivace	10
1.2 Motivační koncepty	10
1.2.1 Způsoby vzniku motivů	10
1.3 Motivačně-emocionální systém	12
1.4 Dělení motivů	13
1.4.1 Rozdělení motivů (potřeb)	13
1.4.2 Maslowova hierarchie motivů	15
1.5 Charakteristika základních motivů	16
2 TEORIE MOTIVACE	17
2.1 Teorie zdůrazňující význam pudových potřeb	17
2.2 Teorie vycházející z důrazu na psychosociální potřeby	17
2.3 Teorie vycházející z komplexního pojetí potřeb	19
3 MOTIVACE NÁHRADNÍHO RODIČOVSTVÍ	21
3.1 Rozdělení motivace náhradního rodičovství	21
4 NÁHRADNÍ RODINNÁ PÉČE	23
4.1 Motivace u žadatelů o adopci	23
4.2 Motivace u žadatelů o pěstounskou péči dlouhodobou	23
4.3 Motivace žadatelů o pěstounskou péči na přechodnou dobu	25
5 PĚSTOUNSKÁ PÉČE	27
5.1 Historie pěstounské péče v České republice	27
5.1.1 Typy pěstounské péče	27
5.2 Rozdělení pěstounské péče v současnosti v České republice	28
5.3 Typy (instituty) náhradní rodinné péče	29
5.4 Formy náhradní rodinné péče ve světě	30
5.4.1 Náhradní rodinná péče v Rakousku	30

5.4.2	Náhradní rodinná péče ve Švédsku	30
5.4.3	Náhradní rodinná péče ve Velké Británii	31
6	RODINA	33
6.1	Charakteristické znaky rodiny	33
6.2	Profesionální rodina	34
6.3	Vliv deprivčních faktorů.....	35
6.4	Co děti potřebují.....	36
6.5	Základní psychické potřeby	36
6.6	Co nám děti dávají.....	38
6.7	Jak děti naplňují naše základní psychické potřeby.....	38
6.8	Co je domov	39
6.8.1	Z psychologického hlediska je domov	39
6.9	Postoj pečovatele v náhradní rodinné péči	40
7	PRAKTICKÁ ČÁST.....	42
7.1	Cíle a hypotézy	42
7.1.1	Cíle práce.....	42
7.1.2	Dílčí cíle	42
7.2	Hypotézy práce.....	42
7.2.1	Předpokládané dílčí hypotézy	42
7.2.2	Hypotéza 1.....	43
7.2.3	Hypotéza 2.....	43
7.3	Charakteristika respondentů	43
7.4	Analýza rozhovorů	43
7.4.1	Cíle a úlohy průzkumu	43
7.4.2	Použitá metoda rozhovoru.....	44
7.4.3	Charakteristika věkové skupiny	44
7.4.4	Zkoumaný vzorek.....	44
7.4.5	Definice souboru	44
7.5	Analýza výsledků průzkumu	44
7.5.1	Motivy žadatelů o pěstounskou péči na dobu přechodnou	45
7.5.2	Motivy žadatelů o pěstounskou péči dlouhodobou	45

ZÁVĚR PRŮZKUMU A DOPORUČENÍ	53
ZÁVĚR	54
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	55
SEZNAM GRAFŮ A TABULEK.....	57
SEZNAM PŘÍLOH.....	58

ÚVOD

Rodina a domov. Dvě slova, která když budou naplněná láskou, důvěrou, obětováním se pro druhého a pokojem, poskytnou dětem prostředí pro co nejlepší rozvoj jejich osobnosti. Tradiční podoba rodiny se v současnosti značně mění a přibývá počet neúplných a nefunkčních rodin. Přibývá případů, kdy děti jsou svými biologickými rodiči odkládány do boxů nebo po porodu dány k osvojení, toto jsou ty lepší případy. Rodiče se o své děti nemohou nebo nechtějí starat. V těchto případech nastupuje náhradní rodinná péče. Historie a současnost náhradní rodinné péče je popsána v teoretické části.

Cílem bakalářské práce je podat obraz o náhradní rodinné péči. Věnovat pozornost pěstounské péči dlouhodobé a na přechodnou dobu. Zamyslet se nad otázkou, proč je vhodná pro dítě náhradní rodina před ústavní výchovou.

Ústřední pozornost práce bude věnována motivaci. Rozebrán je pojem a definice motivace. Dále je věnována pozornost na motivaci z různých pohledů. Zvláštní pozornost je věnována motivaci pěstounů. Budu se zabývat otázkou, **jaká je motivace budoucích pěstounů.**

Cílem průzkumu tedy bude zjistit, jaká je motivace žadatelů o pěstounskou péči. K naplnění stanoveného cíle použiji formu rozhovorů.

Práce je členěna na teoretickou a praktickou část. Teoretická část se skládá z částí věnované motivaci obecně, motivaci náhradních rodičů, popisu historie a současnosti náhradní rodinné péči u nás a ve světě, dále potřebami dítěte a rodičů. Praktická část je zaměřena na realizaci průzkumu.

TEORETICKÁ ČÁST

1 DEFINICE POJMU MOTIVACE

1.1 Charakteristika motivace

„Motivace je proces psychické regulace, na němž závisí směr lidského chování, jakož i množství energie, kterou je člověk ochoten obětovat na realizaci daného směru. Motivace je vnitřní proces podmiňující úsilí dospět k určitému cíli.“ (Nakonečný, s. 455, 1998)

Motivace je tedy vnitřní proces, který podmiňuje úsilí dospět k určitému cíli. Člověk zaměří své chování a spolu vynaloženým úsilím, které mu umožní překonávat překážky nebo zabraňuje rezignaci, tvoří jednotu. Toto zesílené chování trvá tak dlouho, dokud není dosaženo cíle. Jestliže je tomu zabráněno, stanoví si jedinec náhradní cíl nebo odsune dosažení cíle do budoucnosti za vhodnějších podmínek. (Nakonečný, 1998)

1.2 Motivační koncepty

Podle rakouské autorky Maria Fürst (1991) pojem motivace je souhrnný pojem, kterého se v posledních letech používá pro pojmy jako cit, volní zážitky, pud, potřeby apod. Zkoumání v této oblasti se zabývá pohnutkami lidského jednání. Hledá se odpověď na otázku příčin lidského chování. Proč např. student, který je nadaný a úspěšný, nepokračuje ve studiu, nebo proč chodí někdo každý týden na operu? Pro variabilitu chování existují různá vysvětlení, a tím také různé motivační koncepty. Homeostatický koncept (koncept rovnováhy) vychází ze stavu nedostatku, který musí být vyrovnáván určitým způsobem chování. Takovým stavem nedostatku je např. žízeň. Jestliže nemůže být bezprostředně uspokojena, protože člověk nemá co pít, zkouší všechny možnosti, aby si pití opatřil.

1.2.1 Způsoby vzniku motivů

Motivovanost podle Vágnerové (2004), lze chápat jako vědomí rozporu mezi aktuálně prožívaným stavem a tím, jehož by chtěl jedinec dosáhnout. Madsen (1979) diferencuje různé způsoby, jak vzniká motiv a jak je možné dosáhnout žádoucího stavu, tj. uspokojení:

- 1. Homeostatický model.** Motivace je podle této hypotézy stimulována narušením homeostázy a člověk zcela automaticky usiluje o dosažení nové rovnováhy. Uvedený model má dvě varianty:

- a. Model nedostatku** vychází z nepříjemného pocitu prázdnoty, chybí něco, co

se jeví subjektivně důležité, a stimuluje chování, které by vedlo k naplnění. Tak může jít např. o potřebu nasycení, vyplývající z pocitu hladu nebo žízně, na úrovni vyšších potřeb to může být touha získat partnera nebo společenské uznání.

b. Model přebytku vychází z nepříjemného pocitu napětí, vyplývajícího z přesycenosti, přetlaku. K uspokojení dochází tehdy, když člověk něco vydá ze sebe. Může jít o potřebu vybití energie, vyměšování atd., na úrovni psychosociálních potřeb to může být zbavit se nadměrné sociální stimulace, např. v přelidněném bytě, dopravních prostředcích apod.

2. **Pobídkový model** doplňuje homeostatickou hypotézu. Důraz klade na význam vnějších činitelů pro rozvoj motivovaného jednání, jeho regulaci a případně i pro uspokojení aktivované potřeby.
3. **Kognitivní model** zdůrazňuje význam orientace v aktuální situaci a její rozumové hodnocení. **Motiv je definován jako zaměření na nějaký cíl.** Důležitá je **představa žádoucího cíle**, tj. budoucího uspokojení. Cíl se již v takové symbolické podobě stává anticipovaným zdrojem uspokojení a v této formě stimuluje specificky zaměřené jednání. Motivace je tedy ovlivňována minulou zkušeností, která se projevuje v konkrétní představě cíle, jeho obsahu i ve zhodnocení míry jeho dosažitelnosti. Tímto způsobem modifikuje zkušenost vznik nových motivů i volbu chování, které je v této souvislosti považováno za nejvhodnější. Za normálních okolností je koriguje tak, aby se cíle vyplývající z aktualizovaných motivů jevily osobně dosažitelné a zároveň byly v souladu s osobními a sociálními normami a to z pohledu jedince i společnosti. Chování, které by bylo z tohoto hlediska nepřijatelné nebo by vedlo k nežádoucímu cíli, bývá nějakým způsobem sankcionováno a tím se zvyšuje pravděpodobnost, že se nebude opakovat. Vývoj osobní motivace souvisí se socializačním rozvojem jedince.
4. **Činnostní model.** V tomto případě spočívá **zdroj motivace v činnosti**, která už není jenom prostředkem k dosažení nějakého uspokojení, ale **stává se cílem.** Člověka např. těší pohybová aktivita sama o sobě, není pro něj tak důležité dosažení určitého výkonu nebo výsledek práce. Může jít o projev potřeby aktivity, navození nějaké jiné slasti, která s danou činností souvisí. Např. Smékal (2002) upozorňuje, že potřeba činnosti se nejvýrazněji projevuje ve hře nebo tvůrčí aktivitě, která není zaměřena jen na okamžitý efekt.

5. **Emoční model.** Stav motivovanosti i uspokojení je signalizován emočními prožitky. Do této kategorie patří jak tělesné pocity (pocit nasycení), tak emoce vyvolané jiným způsobem (prožitek úspěchu či odmítnutí apod.) **Emoční prožitky** doprovázející navození potřeb, motivované jednání i dosažení příslušného cíle, lze považovat za **regulující složku motivace**. Dosažení určitého citového stavu může být cílem motivované činnosti. Emoce fungují také jako jedna z variant **zpětné vazby**, která člověka informuje o aktuální úrovni uspokojení a v tomto smyslu reguluje jak intenzitu a délku trvání určité aktivity, tak její zaměření. Pozitivní emoční prožitek slouží jako signál dosaženého uspokojení, někdy může být navozen i pouhou představou, tj. pozitivním očekáváním. Negativní emoce signalizují neuspokojení, to znamená, že potřeba nejenom dále trvá, ale mnohdy se stává intenzivnější. Za těchto okolností může udržovat, nebo dokonce posilovat tendenci k určitému jednání, případně stimuluje hledání dalších způsobů, jak žádoucího cíle dosáhnout. (Vágnerová, 2004).

1.3 Motivačně-emocionální systém

Pojem motivace dále definuje Plháková (2000). Uvádí, že motivaci lze definovat jako „*souhrn všech intrapsychických dynamických sil neboli motivů, které zpravidla aktivizují a organizují chování i prožívání s cílem změnit existující neuspokojivou situaci nebo dosáhnout něčeho pozitivního*“. (Plháková, s. 319, 2000)

Jak dále Plháková (2000) uvádí, psychologové tradičně přistupují ke studiu motivace ze dvou různých hledisek. První z nich chápe motivy jako vnitřní mentální pohnutky. Druhý, převážně behavioristický přístup se snaží zjistit, jak ovlivňují lidské chování vnější podněty, které bývají označovány jako **incenty** neboli **podbídky**. Plháková (2000) se domnívá, že při studiu motivace je důležitější první ze dvou hledisek, protože incentive ovlivňují chování jedině díky kladným nebo záporným vnitřním zkušenostem, které člověk učinil s původně neutrálními podněty. Motivované chování často provázejí podle Plhákové (2000) silné emoce. Člověk, který dosáhl vysněného cíle, pociťuje radost a štěstí, zatímco při neúspěchu je smutný. Převážně kladné pocity provázejí také rozmanité tvůrčí aktivity, což si lidé mnohdy uvědomí až po jejich skončení. Výstižně to vyjadřuje úsloví „*šťěstí není cíl, štěstí je cesta*.“ Propojení mezi motivy a emocemi je však komplikované. Emoce a motivy jsou tedy těsně propojeny, vzájemně se ovlivňují a podmiňují. Společně tvoří **motivačně-emocionální systém**, ten výrazně ovlivňuje lidské chování i prožívání.

1.4 Dělení motivů

Motivace lidského chování podle Plhákové (2000) je mimořádně složitá a je výsledkem komplikované souhry vrozených i získaných faktorů. Podle některých autorů jsou mnohé pohnutky i cíle lidského chování **nevědomé** nebo si je člověk uvědomuje pouze částečně. Složitost lidské motivace někdy svádí psychology k hledání snadných řešení a k akceptování zjednodušujících teorií. Přestože v motivaci některých lidí dominuje jediná pohnutka, např. touha po moci či po lásce, většinou má chování několik různých příčin.

Vnitřní, často protichůdné motivy se dostávají do konfliktu a závisí na mnoha okolnostech, který z nich převládne. Například jedinec touží založit si rodinu a současně si chce uchovat nezávislost. Mnohé akty chování lze vysvětlit několika různými příčinami. Důvodem usilovného studia může být zvědavost, touha po dosažení úspěchu, snaha o zvýšení sebehodnocení nebo kompenzace pochybností o sobě samém, případně kombinace všech těchto pohnutek. Lidské motivy jak uvádí dále Plháková (2000), lze rozdělit do čtyř velkých okruhů:

- První z nich tvoří **sebezáchovné motivy**, které mají jasný biologický základ.
- Druhou oblast představují **stimulační motivy**, k nimž patří potřeba optimální úrovně aktivity a variabilních vnějších podnětů. I tyto pohnutky jsou pravděpodobně vrozené, protože jejich uspokojování je podmínkou optimálního, „neporuchového“ psychického fungování.
- Třetí okruh představují **sociální motivy**, které regulují a ovlivňují mezilidské vztahy.
- Čtvrtou oblast tvoří **individuální psychické motivy**, jakými jsou hledání životního smyslu, obrana sebepojetí, potřeba svobodně se rozhodovat a jednat. Svěbytným problémem je motivace agresivního chování. Sociální a individuální psychické pohnutky se formují v rámci celkového mentálního vývoje pod vlivem společenských tlaků. Důležitou roli při tom hrají internalizační procesy. (Plháková, 2003)

1.4.1 Rozdělení motivů (potřeb)

Maslowova teorie, jak uvádí Říčan (2009), konkrétně uplatňuje princip funkční autonomie. Maslow roztřídil lidské motivy (nazýval je *potřeby*) do několika skupin a tyto skupiny seřadil podle toho, jak se postupně vyvinuly, a zároveň podle toho, jsou-li vyšší nebo nižší ve smyslu své hodnoty (mohli bychom také říci ušlechtilosti). Současně byl přesvědčen, že uspokojení nižších potřeb je předpokladem toho, aby nastoupily vyšší potřeby. Toto pořadí platí při vývoji jedince a z části i v situacích, do kterých se dostáváme. Na prvním místě jsou

„biologické potřeby, jejichž uspokojení je nezbytné k zachování biologické existence: hlad, žízeň, odstraňování bolesti atd.“ Dokud nejsou uspokojeny, vynucují si přednost především ostatním. Jsou-li základní biologické potřeby uspokojeny, dostává se na první místo „potřeba bezpečí.“ Její projevy můžeme pozorovat běžně u dětí, například v reakci na cizího člověka; silná je u nemocných, kteří sice bezprostředně netrpí, ale vědí o vážnosti svého stavu. Je-li uspokojena i potřeba bezpečí, přichází na řadu „potřeba někam patřit a být milován.“ V knize PSYCHOLOGIE BYTÍ Maslow říká: „Nyní bude člověk cítit ostře, tak jako nikdy předtím, nepřítomnost přátel, milovaného člověka, ženy, děti. Bude hladovět po láskyplných vztazích s lidmi vůbec, zejména po místě ve skupině, do níž patří, a bude s velkou intenzitou usilovat o dosažení tohoto cíle. Bude toužit po zaujetí takového místa více než po čemkoli na světě, a snad i zapomene, že kdysi, když trpěl hladem, ohrnoval nos nad láskou jako nad něčím neskutečným, nepotřebným.“

Další v hierarchii, jak popisuje Říčan (2009), je podle Maslowa „potřeba úcty a sebeúcty,“ „... potřeba a touha po stálém, pevně založeném, obyčejně vysokém hodnocení sebe, sebeúctě, sebevědomí a úctě (kladném hodnocení), kterou by nám projevovali druzí, po pocitu sebedůvěry, vlastní ceny a zdatnosti“. Když jsou všechny tyto potřeby nasyceny, lépe řečeno pravidelně syceny, když je člověk po všech stránkách sytý, bezpečný a šťastný, nastupují potřeby poznání, krásy a harmonie, které jsou již na přechodu k potřebě seberealizace. Seberealizace neznamena soustředění se na sebe. Právě naopak. Člověk, který nemá osobní starosti, přestává na sebe myslet a snadno se nadchne pro tvořivou práci nebo pro boj za nějaký nadosobní cíl, ve kterém se realizuje. Docela na vrcholu je podle Maslowa potřeba transcendence, přesahu sebe samotného, hlubokého prožití toho, že člověk je součástí většího celku – lidstva, přírody, Země a nakonec celého vesmíru.

Podle Říčana (2009) probuzení vyšších potřeb je tedy závislé na uspokojení potřeb nižších. Nejsou-li nižší potřeby uspokojovány, vynucují si přednostní pozornost. Člověk, který dosáhne stadia seberealizace, se v tomto směru podstatně mění. Nepotřebuje už např. lásku lidí, „až na stálé malé udržovací dávky a po dlouhá období se může obejít i bez nich. On sám miluje, více než předtím. Je to však láska, která spíše obdivuje, než touží vlastnit a spíše dává, než aby čekala obdarování, nezná žárlivost a strach z opuštění. Je to realistická láska. Jestliže takto milujeme, nevnučujeme druhému podobu, kterou bychom si přáli, aby měl (neděláme si z něho „věšák na ideály“), ale přijímáme ho s plným respektem takového, jaký skutečně je. Postup od nižších úrovní k vyšším není však automatický. Jedinec může ve svém vývoji také ustrnout nebo může dojít k úpadku, k poklesu na nižší úroveň. Může se

nechat zlákat něčím, co ho zdánlivě vede ke štěstí a k větší svobodě, ve skutečnosti ho to však ochudí a jeho svobodu to omezí. Může i zradit sám sebe anebo ztratí své lepší Já.

1.4.2 Maslowova hierarchie motivů

Motivy (potřeby) jsou seřazeny od nejnižších, jež jsou dány biologicky, až po nejvyšší hodnoty člověka.

Tabulka 1 Maslowova hierarchie motivů

TRANSCENDENCE Spirituální potřeby, kosmická identifikace
SEBEREALIZACE Potřeba naplnit svůj potenciál, mít smysluplné cíle
ESTETIKA Potřeba krásy a harmonie
POZNÁNÍ Potřeba znát a rozumět, dozvídat se nové věci
ÚCTA, RESPEKT Potřeba sebedůvěry, pocitu vlastní hodnoty a zdatnosti, sebeúcty a respektu druhých
PŘIMKNUTÍ Potřeba někam patřit, být zapojen, milovat a být milován
BEZPEČÍ Potřeba být zajištěn, v pohodlí, být v klidu, nemuset mít strach
BIOLOGICKÉ POTŘEBY Jídlo a pití, kyslík, odpočinek, sexuální vyžití, uvolnění napětí

Zdroj: (volně upraveno podle Říčana, 2009)

1.5 Charakteristika základních motivů

Dále můžeme pokračovat podle Nakonečného (2009) s *charakteristikou základních motivů* podle E. R. Hilgarda (1962):

- Projevy lidských motivů se v jednotlivých kulturách liší, rozdíly jsou i v rámci téže kultury mezi konkrétními osobami. Projevy motivů jsou ovlivňovány zvláštnostmi života lidí v určité kultuře a to vliv náboženských představ, morálních normám, tradic, obyčejů atd.
- Stejně motivy se mohou projevovat různými způsoby chování: například nepřátelství nebo averze vůči určité osobě se může projevovat napadáním této osoby nevěcnou kritikou, pomluvami, nebo že se jí vyhýbáme.
- V tomtéž chování mohou být vyjádřeny různé motivy: návštěva divadla může být u někoho motivována zájmem o divadelní představení, u jiného, že se sluší, aby se objevoval v divadle a podobně.
- Motivы se často projevují ve skryté formě. Například motivem krádeže nemusí být u dospívajících zisk, ale získání obdivu u vrstevníků v partě.
- Každý jednotlivý akt v chování může být projevem několika motivů: vědecká práce v laboratoři může být motivována úsilím o objevování, ale i touhou po prestiži a finančním zisku – všechny tyto motivy mohou působit současně.

Výše uvedené indexy motivů uvádějí obecně lidské motivy, které vyjadřují obecné podmínky lidského života. (Nakonečný, 2009)

2 TEORIE MOTIVACE

V mnoha psychologických teoriích má motivace podle Vágnerové (2004) významné místo, i když často jsou zde zdůrazňovány jen některé potřeby. Systematičtější pojetí teorie motivace nabízí komplexní teorie.

2.1 Teorie zdůrazňující význam pudových potřeb

- **Psychoanalytická teorie S. Freuda** podle Vágnerové (2004) nejen zdůrazňovala, ale až **přeceňovala význam pudových tendencí**. Pudová složka je v tomto pojetí primární, teprve na jejím základě se mohou rozvíjet další motivy. Podle Freuda člověk je puzen mocnými silami, které na jeho život mají rozhodující vliv. Jsou hlavní determinanty chování a vývoje osobnosti. Pudy jsou vrozené, směřují k okamžitému a úplnému uspokojení, bez ohledu na okolnosti. Ego převádí požadavky do reality, na vědomou úroveň, protože jedině tak je možné dosáhnout opakovaného uspokojení. Ego musí brát v úvahu reálné možnosti, kterým se musí přizpůsobit. To je důvodem, proč mnohé z požadavků nelze naplnit.
- **Teorie drive-reduction C. Hulla** (1943), kterou dále rozpracovali J. Dollard a N. E. Miler. Behavioristé brali v úvahu pouze vrozené, pudové potřeby, které vznikají jako důsledek určitého nedostatku navozující **stav napětí**, který Hull nazval drive (tzn. nabuzení, excitace). Ten motivuje jedince k tomu, aby se jej zbavil anebo jej alespoň redukoval, a z toho vyplývá určité, na daný cíl zaměřené jednání. Tato teorie platí jen pro základní biologické potřeby, ale nevysvětluje mechanismus působení mnoha dalších, specificky lidských motivů. Behaviorismus nepřikládal motivaci velký význam.

2.2 Teorie vycházející z důrazu na psychosociální potřeby

Představitel individuální psychologie, vídeňský lékař A. Adler (1870-1937) považoval za nejvýznamnější motiv lidského jednání, jak uvádí Vágnerová (2004) **potřebu dosáhnout úspěchu**. Ve svých úvahách pracoval nejenom s pojmem potřeby sebeprosazení a úspěchu, ale také s variantou jejího neuspokojení, prožitkem neúspěchu, který vede ke vzniku pocitů méněcennosti. Tento pocit neuspokojení má z jeho hlediska i pozitivní hodnotu: slouží jako motivační impulz k jejímu odstranění, k sebeprosazení a dosažení úspěšnosti, třeba i v jiné oblasti. Adler připouštěl možnost kompenzovat neuspokojení v jedné oblasti na úrovni jiné aktivity. Odmítá jakoukoli předurčenost člověka. Považuje člověka za racionálně uvažujícího

a schopnost najít v neuspokojivé situaci řešení. **Sebehodnocení** si vytváří každý jedinec na základě zkušenosti, na níž se podílí i sociální prostředí. Projevuje se to jak ve vztahu ke světu, tak ve vztahu k sobě a tím i v představě o dosažitelných cílech vlastního jednání. Člověk má potřebu **překonat pocity méněcennosti**, aby získal potřebné sebevědomí. Pokud chceme poznat určitého jedince, je důležité znát jeho cíle, které si stanoví, říká Adler.

Potřeba seberealizace byla nejdůležitější pro **humanisticky zaměřené psychology**. Významný představitel tohoto směru C. Rogers zdůrazňuje „tendenci k aktualizaci vlastních možností“, tu má dán každý jedinec a o níž usiluje. Seberealizace obsahuje řadu potřeb, např. potřebu jídla, bezpečí, nezávislosti, autentických lidských vztahů atd. Úsilí o sebeaktualizaci je provázáno emocemi. Člověk se stává otevřenějším vůči vlastním citovým prožitkům. Usilování podle Vágnerové (2004) o sebeaktualizaci prostřednictvím naplňování potřeb a **přijímání vlastních emocí**, jsou dvě důležité funkce organismu.

K dosažení psychické rovnováhy je důležité uspokojení:

- **potřeby kladného přijetí sebou samým**
- **potřeby akceptace jinými lidmi**

Pokud by člověk mezi potřebou sebeaktualizace a potřebou být pozitivně hodnocen vznikl nějaký rozpor, tj. pokud by požadavky okolí byly jiné, odlišné od jeho vnitřně podmíněného směřování, člověk by na něj reagoval úzkostí. Takový emoční prožitek by stimuloval obranné reakce. Vlastní pocity by byly jejich prostřednictvím zkreslovány, protože by ve své identické formě působily rušivě. Člověk by za těchto okolností ztrácel schopnost řídit se účelně svými emocemi a rozvíjet se v souladu s vnitřními potřebami. Odcizoval by se sobě samému, protože by se v nadměrné míře podřizoval vnějším podnětům.

Také vídeňský psychiatr **Viktor Frankl** (1994), **zakladatel logoterapeutického směru**, považoval za nejvýznamnější **potřebu smysl života**. (Tuto potřebu definoval již C. G. Jung.) Usilování o její nalezení chápal jako nejvýznamnější životní úkol, jehož prostřednictvím dochází k rozvoji osobnosti. Podle Franka jak uvádí Vágnerová (2004), má každá nová situace svůj specifický smysl, který je třeba objevit. Smysl života pro něj není jen abstraktním pojmem, ale potřebou, která má konkrétní obsah. Štěstí lze nalézt jen objevením smyslu života, je důkazem dosažení tohoto cíle. Člověk jej může dosáhnout třemi způsoby:

1. Svými **skutky, které mají nějakou hodnotu i pro druhé**. Jestliže by byly zaměřeny jen na osobní uspokojení, tak tuto hodnotu ztrácejí.

2. **Zážitky pravých hodnot** – nějak jsou spojeny s láskou, resp. s pozitivním a akceptujícím postojem ke světu.
3. **Utrpením** – důraz na smysl utrpení vyplývá do značné míry z Franklových osobních zkušeností, z jeho pobytu v koncentračním táboře za 2. světové války, kdy se tuto zátěž snažil zvládnout prostřednictvím hledání jejího možného přínosu. Utrpení má význam jako impulz k hledání hlubšího osobního smyslu, kterého by člověk za jiných okolností nedosáhl. Frankl považuje za důležité, jaký postoj zaujme jedinec k traumatizujícím životním událostem. Za této situace by se měl otevřít nové zkušenosti a snažit se o pochopení jejího smyslu. Frankl podle Vágnerové (2004), byl psychoterapeuticky zaměřen a jeho přístup lze pozitivně hodnotit zejména tehdy, když problém žádné přijatelné řešení nemá, nelze jej změnit. Např. těžká a nevyléčitelná nemoc je skutečností, kterou nelze odstranit, ale lze ji zvládnout změnou osobního postoje (novou interpretací jejího významu).

2.3 Teorie vycházející z komplexního pojetí potřeb

Hierarchie potřeb A. Maslowa, představitele **humanistické psychologie** diferencuje lidské potřeby podle jejich vývojové závislosti. Jak již bylo výše zmíněno podle této teorie, musíme nejprve uspokojit základní fyziologické potřeby a teprve pak jsme otevřeni dalším.

E. Fromm (1973), představitel **psychosociální teorie**, kladl důraz na mezilidské vztahy, resp. **Vztah mezi jedincem a společností**. Chápal jedince jako součást společnosti, která jej ovlivňuje zásadním způsobem. I když je podstatným znakem lidské osobnosti svoboda, k jejímu prosazení je třeba činit určitá rozhodnutí. Člověk je v existenčním dilematu.

Na jedné straně chceme být svobodní a zvládnout nároky okolního světa. Na druhé straně nás svoboda odcizuje od našich kořenů. Vágnerová (2004) uvádí, že Fromm rozlišuje dva okruhy těchto potřeb, první z nich vyjadřuje **potřebu být součástí něčeho** a zároveň si **uchovat určitou autonomii**, druhý tvoří **potřeby zaměřené na poznání a porozumění**, jejich cílem je dát světu, v němž žijeme smysl.

Vztahové potřeby

- potřeba vztahu k druhým, být součástí něčeho, někam patřit;
- potřeba identity, rozvíjení vlastní individuality;
- potřeba duševního rozvoje, který by přesáhl primární živočišnou přirozenost;

- potřeba jednoty mezi živočišnou a specificky lidskou přirozeností.

Kognitivní a aktivační potřeby

- potřeba orientačního rámce, určitého způsobu pochopení a porozumění okolí;
- potřeba cíle a smyslu;
- potřeba komplexnější aktivače, která by vedla k produktivní činnosti;
- potřeba účinného uplatnění vlastní existence proti pocitu bezmoci.

3 MOTIVACE NÁHRADNÍHO RODIČOVSTVÍ

Cesta rozhodování stát se náhradním rodičem podle Škoviera (2007) je dlouhá a rozhodování je vždy spojeno ne s jedním, ale s více motivy. Jedná se o širokou škálu různorodých motivací, ty, které jsou „oficiální“ a veřejné přes skryté důvody až po motivy, které pocházejí z nevědomí žadatelů nebo je žadatelé utajují vědomě.

3.1 Rozdělení motivace náhradního rodičovství

Motivaci pro náhradní rodičovství rozdělil Škoviera (2007) následovně:

Motivy zveřejněné

- *Altruistický* – snaha, ochota a reálná možnost pomoci těm dětem, které pomoc potřebují.
- *Profesionální* – zájemci jsou přesvědčeni, že dětem rozumějí a že to s nimi umějí.
- *Emocionální* – láska a pozitivní vztah k dětem, snaha o plnější život.
- *Nenaplněné rodičovství* – touha prožít rodičovství aspoň psychologicky, když už to není biologicky možné, zabezpečení kontinuity rodiny.
- *„Rodinný“* - v rodině s jedním dítětem, doplnění sourozence.
- *Smysl života, životní náplň* – zaplnění prázdného místa po vlastních dětech nebo přijetí poslání např. V rámci náboženského společenství.
- *Ekonomické zabezpečení* – snaha o smysluplné podělení se přebytek materiálních statků.
- *Záchranář* - „Spasitelný komplex“, když nemůže „spasit“ svět, tak aspoň jedno dítě zachránit.

Motivy neuveřejněné

- *Pragmatismus* – dostupná práce a možnost smysluplně strávit čas v konkrétním prostředí, které neposkytuje jiné možnosti.
- *Ekonomické přilepšení* – stabilní příjem (netýká se osvojení).
- *Rodinná povinnost* – pocit rodinné sounáležitosti (týká se především pěstounství v rámci příbuzenstva).
- *Společenský status* – starat se o dítě, resp. Být zaměstnaný je společensky uznávaná morální hodnota.
- *Ubytování* – je (bylo) součástí SOS vesničky, pěstounského zařízení i Dětského městečka.

- **Publicita** – motivací je sebe prezentace, být vidět jako dobrý člověk.

Motivy skryté

- „**Něco si dokazují**“ - aspirace nerealizovaného nebo neúspěšného rodičovství se přesune na dítě „zvenku.“
- „**Vykoupení své viny**“ - pokus o odčinění, které bývá součástí pocitů viny související s nezvládnutou výchovou vlastního dítěte.
- „**Čekám, že mi dítě bude vděčné a že mne ocení**“ - zájemce od dítěte podvědomě očekává „pohlazení,“ vděčnost.
- **Řešení partnerské krize** – příchod dítěte „zvenku“ má zlepšit narušený nebo málo naplněný partnerský vztah.
- **Psychopatologické motivy** – nejčastěji jde o heterosexuálně nebo homosexuálně pedofilní zaměření.
- **Mocenské ambice** – rodičovská pozice umožňuje prostřednictvím budování závislosti uplatnění mocenských ambicí. (Škoviera, 2007)

4 NÁHRADNÍ RODINNÁ PÉČE

4.1 Motivace u žadatelů o adopci

O adopci usilují převážně bezdětné páry, které touží naplnit svoji rodičovskou roli. Jejich motivace podle Zezulové (2012) je tady zjevná a většinou do značné míry nedobrovolná. Tito lidé touží po dítěti, dali by přednost vlastnímu, a k rozhodnutí dítě si adoptovat dochází obvykle po mnoha zklamáních, po mnoha neúspěšných pokusech o umělé oplodnění, a někdy i se skrytou touhou ošálit osud – vždyť tak často se stává, že teprve po přijetí dítěte do adopce žena otěhotní. To ovšem neznamená, že jejich motivace je méně hodnotná, či snad nesprávná. Určitá nedobrovolnost v jejich rozhodnutí zcela jistě neznamená, že by z nich nemohli být velmi dobří rodiče pro opuštěné dítě. Naopak tuto svoji cestu mohou vnímat velmi pokorně, vždyť z mnoha osvojitelů se stávají posléze dobří a kvalifikovaní pěstouni. Přesto je důležité přijímat osvojení jako řešení vlastní bezdětnosti až po zralém uvážení a nekládat do osvojení falešné představy. Je přirozené, že lidem, kteří chtějí řešit vlastní bezdětnost, záleží na nízkém věku dítěte, jeho dobrém zdravotním stavu, inteligenci a vzhledu, i oni by ale měli umět přijmout, že dítě má někde své první rodiče, případně sourozence, a je ovlivněno prožitky z raného období. Toto dítě sice po právní stránce bude už navždy jejich, jeho vnitřní nastavení je však výsledkem genetických zákonitostí přírody a nelze je přepisem rodného listu vymazat. Kromě bezdětných párů usilujících o adopci i rodiny s jedním dítětem, které si přejí mít pro své dítě sourozence, či rodiny, jimž dítě zemřelo, a chtějí ho ve svých srdcích nahradit. Motivace je v těchto případech stejná jako u bezdětných párů – touha mít dítě. V těchto případech je však riziko zklamání mnohem vyšší, a je potřeba věnovat velkou pozornost přípravě a očekávání. Adopce je dále preferována rodinami, které se primárně ve svých motivacích příliš neliší od žadatelů o pěstounskou péči, obávají se však rušivých zásahů do výchovy ze strany biologické rodiny. Často se setkáváme s výrokem: „*Záleží nám na tom, aby dítě bylo jenom naše.*“ Dítě (žádný člověk) – nemůže být majetkem druhého člověka, a je dobré k jakékoli formě přijetí dítěte takto přistupovat. Respektováním faktů, která nemůžeme změnit, lze předejít mnohým zklamáním a nereálným očekáváním. (Zezulová, 2012)

4.2 Motivace u žadatelů o pěstounskou péči dlouhodobou

Motivací k pěstounské péči je mnohem více, jak uvádí Zezulová (2012), než jenom touha mít dítě, i když toto by mělo být i u žadatelů o pěstounskou péči rozhodující. Protože

přijetí dítěte do pěstounské péče je skutečnost, že v rodině přibude nové dítě na dlouhou řadu let. U zájemců o pěstounskou péči však přistupují motivace další, které se částečně mohou překrývat s motivacemi k adopci a to je, přání mít sourozence pro dítě, které už v rodině je, nebo řešení úmrtí dítěte v rodině, atd. Není ani neobvyklá volba pěstounské péče s motivací adopce, kde žadatelé nechtějí čekat několik let na dítě vhodné do adopce, a proto se rozhodnou pro pěstounskou péči. V těchto případech je však často silná touha dítě vlastnit a očekávat od něj naplnění vlastních potřeb. Malá tolerance k němu může vést až k přílišné snaze napasovat přijaté dítě do našich „škatulek.“ Na rozdíl od adopce má však rozhodnutí k pěstounské péči obvykle altruističtější pozadí. Toto rozhodnutí může přinášet nejen pozitivita, ale i možná rizika (tzv. mesiášský komplex.)

Souvisí s tím podle Zezulové (2012) i možnost přecenění vlastních sil a snaha zachránit co nejvíce dětí bez ohledu na vlastní rodinu, možnosti, které máme, a zdroje energie, bez níž to prostě nejde. Druhým extrémem je potom riziko vyčerpání organismu, očekávání vděčnosti, a pokud se vynaložená investice nesetká s úspěchem, tak je vysoké riziko odvržení dítěte.

„Lidé se nás mnohokrát ptali, proč jsme se rozhodli „zkomplikovat si život.“ Asi proto, odpovídá, „že nám nebyl osud dětí v ústavní výchově lhostejný. Možná bylo, dodává, vepsáno ve hvězdách, že naším úkolem na Zemi je přijmout tyto děti do svého srdce, provést je kusem jejich dětství a svítit jim na cestu“. (Zezulová, s. 19, 2012)

Zezulová (2012) má takovou teorii, že pěstounstvím ve svém nitru se člověk vlastně už narodí, a záleží potom na dalších okolnostech v jeho životě, jestli se uplatní v praxi, nebo nikoli. Přestože u pěstounské péče bývá motiv pomoci opuštěným dětem velmi silný, nejsou vhodné, a jak uvádí Zezulová formulace typu *„obětovali jste se dětem,“ „vy musíte mít svatozář“* apod. Pro tuto cestu podle Zezulové (2012) se rozhodli lidé, kteří chtějí dělat v životě něco, co považují za smysluplné, co by je naplňovalo a pro něž je lákavá právě tato volba. Děti, které přijali, ukázaly nový rozměr života, dávají pěstounům možnost osobního růstu.

Jestliže jde o motivaci, nemůžeme opomenout častou představu, že pěstounství se lidé věnují pro peníze. Podle Zezulové (2012) je to nesmysl. Je pravda jak uvádí, že pěstounská péče je finančně oceněna. Do konce roku 2012 bylo na jedno dítě v pěstounské péči 3 126 Kč – rozhodně se nejednalo o částku, která by vedla k rychlému a pohodlnému zbohatnutí. Od 1. ledna 2013 po novele zákona o sociálně-právní ochraně dětí, je uzákoněné navýšení odměny pěstouna na 8 000 Kč. Také se občas setkáváme s poznámkami typu *„já za výchovu*

svých vlastních dětí také nedostávám peníze, tak proč by měli být placení pěstouni.“ Pěstouni dostávají odměnu proto, že výchovou dítěte se složitou minulostí prokazují státu a celé společnosti nedocenitelnou službu. Dítě, které vyrostlo v láskyplném prostředí pěstounské rodiny podle Zezulové, má mnohem více šancí uplatnit se v budoucím životě, nerozšiřovat řady sociálně vyloučených, přispívat do státní pokladny a přinášet společnosti užitek. Zezulová (2012) konstatuje, že všechny matky také doma vaří, ale žádnou by jistě nenapadlo vyžadovat, aby kuchařka ve školní jídelně nedostávala plat, vždyť přece vařit zadarmo je normální. Podle Zezulové (2012) pěstounství se nedělá pro peníze, ale za peníze. A v tom je velký rozdíl.

4.3 Motivace žadatelů o pěstounskou péči na přechodnou dobu

Přestože je pěstounská péče na přechodnou dobu uzákoněna již několik let, byla využívána zcela minimálně. V současné době již od 1. 1. 2013 je platná novela zákona o sociálně právní ochraně dětí a změna legislativy, umožňuje větší rozvoj této formy péče o děti. Jaká však bude skutečnost to podle Zezulové (2012), ukáže čas. Jedná se o dočasnou péči o děti, u kterých je vysoká pravděpodobnost rychlého trvalého řešení – buď v dlouhodobé formě náhradní rodinné péče (osvojení, popř. dlouhodobé pěstounské péče), nebo návratu do původní rodiny. Pokud by tato forma nahradila kojenecké ústavy, bylo by do značné míry podle Zezulové (2012) vyloučeno riziko deprivacních projevů. Jedná se o jedinou formu prevence citové deprivace, která současně respektuje práva biologické matky (rodičů), přitom ale umožňuje vytvoření specifického citového příklonu a pocitu bezpečného světa. Pěstounská rodina musí být od začátku připravována a vedena k tomu, že dítě bude svěřeno v nejbližší době do adoptivní rodiny, aby nedocházelo k rušivým situacím při předání dítěte. Předání dítěte by mělo proběhnout ještě dříve, než v jeho vývoji dojde k rozvoji tzv. separační úzkosti, která nastává obvykle kolem osmého měsíce dítěte.

Dále by měla pěstounská péče na přechodnou dobu pomoci při dočasné nepřítomnosti rodičů, při dlouhodobé či opakované léčbě, výkonu trestu apod. V tomto případě by měla být pěstounská rodina vysoce profesionální, měla by být součástí týmu, který pracuje s rodinou, mít dostatek odborné pomoci při zvládnání složitých situací a oporu v legislativě i realizaci. Pokud se jedná o rodiče, uvádí Zezulová (2012), kteří potřebují opakovaně zajištění péče o dítě, například v různých fázích nemoci, měla by zůstat úzká spolupráce pěstounské a původní rodiny dítěte zachována i v období, kdy je dítě v péči své původní rodiny.

V tomto období by měla pěstounská rodina plnit funkci doprovodnou a respitní, vztah

dětí k pěstounům by měl být podporován a upevňován a spolupráce s biologickou rodinou by měla mít týmový charakter. Tuto pěstounskou rodinou na přechodnou dobu by mohla být také osamělá žena, a do jisté míry by se mohlo jednat i o variantu hostitelské péče (s tím rozdílem, že by u ohroženého dítěte nebyla nařízená ústavní výchova). Respitní rodiny by byly velmi užitečné i pro rodiny, které mají děti v dlouhodobé pěstounské péči. Má-li být dlouhodobá pěstounská péče účinná, je nutné ochránit pěstouny před vyčerpáním, což by mohla podle Zezulové (2012) respitní pěstounská péče velmi dobře zajistit.

5 PĚSTOUNSKÁ PÉČE

5.1 Historie pěstounské péče v České republice

Bubleová a Matějček (1999) vycházejí z následujícího tvrzení: „*Děti, ty zasluhují pečlivé pozornosti, ony samy brániti se nedovedou. Hleďme z nich odchovati sobě zdravé, duševně i tělesně vyvinuté, vzdělané občany a nebude nám třeba starati se později o trestance a mrzáky. Vštěpujte svým vlastním dítkám lásku a útrpnost k oněm ubohým, nedopusťte, aby dítko vaše jim křivdily, je urážely, nýbrž byly k nim laskavy, aby je při hrách a zábavách braly mezi sebe, aby se jich neštítily a jich neponižovaly, ale s nimi raději o chléb se dělily.*“ Vojtěch Franc, 1884.

V období první republiky podle Matějčka (1999), Československá republika mohla po roku 1918 navazovat na již zlepšený stav o dítě, dosažený v posledních letech bývalého Rakouska – Uherska. Z okresních komisí se stala Okresní péče o mládež, jenž byla vybavena i mocí výkonnou. Jí připadla péče o mládež osiřelou a opuštěnou. Česká zemská komise se stala Zemským ústředím péče o mládež. V roce 1931 spravovaly okresy 24 okresních sirotčinců, stát spravoval 60 dětských domovů určených k dočasnému, více méně „ozdravnému“ pobytu opuštěných či ohrožených dětí. Jejich funkce se přiblížila k dnešním diagnostickým dětským domovům.

5.1.1 Typy pěstounské péče

Pěstounská péče do roku 1963 měla čtyři typy:

1. **Pěstounská péče nalezenecká** – navazovala na potřeby dítěte v nalezení nebo sirotčinci. Dítě bylo svěřeno do péče manželům a bylo u nich do určitého věku.
2. **Pěstounská péče řízená a kontrolovaná Okresními péčemi o mládež** – pracovníci okresních péčí vyhledávali vhodné spolehlivé pěstouny (mravně bezúhonné, v dobrém fyzickém a psychickém stavu, se stálým zaměstnáním, bydlištěm a schopností zajistit dítěti řádnou výchovu.
3. **Pěstounská péče v takzvaných „koloniích“** - kolonie byly zakládány v určité obci, kde sociální pracovníci vyhledali vhodné rodiny a svěřili jim děti do pěstounské péče. Zároveň sociální pracovníci rodiny doprovázeli a pomáhali jim s výchovou. V roce 1937 bylo 24 kolonií.
4. **Pěstounská péče na základě soukromé dohody rodiče a dítěte** – bez soudního jednání. Tento způsob se pak měnil ve svěřování dětí prarodičům nebo jiným příbuzným. Je to

jediný typ, který přetrval z doby první republiky až do sedmdesátých let.

Po druhé světové válce, zvláště po roku 1948 jak uvádí Matějček (1999), došlo ovšem k podstatným změnám. Zařízení, která měla původně status nalezinců, byla přejmenována na „ústavy péče o dítě,“ zrušeny byly Okresní komise péče o dítě, tak jejich Zemské ústředí, byl zlikvidován dřívější propracovaný systém péče o ohrožené děti a ukončena činnost všech dobročinných sdružení. Pěstounská péče kromě příbuzenecké ve všech formách byla zrušena v r. 1950. Znovu obnovena byla až po 23 letech.

5.2 Rozdělení pěstounské péče v současnosti v České republice

V každé společnosti a v každé době je určitý počet dětí, o které se jejich rodiče nemohou nebo nechtějí starat, nebo z nějakého důvodu není žádoucí, aby se starali. Úkolem společnosti pak je zajistit takovým dětem co nejlepší náhradní výchovnou péči, aby z nich vyrostli lidé, kteří jsou přínosem a nikoliv přítěží ve společné práci a snažení. Až do roku 1964, kdy vyšel nový zákon o rodině, jsme měli u nás vlastně jen dvě možnosti v náhradní péči o děti, podle Langmaiera a Matějčka (2011) se jedná o adopci a ústavní umístění.

Ve zmíněné době byla kolektivní výchově od nejčasnějšího dětství dávána přednost, vyvíjelo se poměrně málo aktivity na úseku adopcí a hlavní pozornost se věnovala budování soustavy kojeneckých ústavů a dětských domovů. Jejich organizace spočívala na principu ekonomické a pedagogické výhodnosti, což znamenalo co nejchopárnější využití materiálních prostředků a co nejdokonalejší uplatnění zásad kolektivní výchovy. Měli jsme tedy – a vlastně máme doposud – kojenecké ústavy pro děti od 0 do 1 roku, dětské domovy pro děti od 1 do 3 a od 3 do 6 let a školní dětské domovy pro děti školního věku. Za těchto okolností podle Langmaiera a Matějčka (2011), mělo dítě jen velmi malou možnost navázat k někomu trvalejší citový vztah, protože procházelo během šesti let čtverým různým prostředím a mělo jen malou možnost navázat k někomu trvalejší citový vztah a ocitlo se snadno v situaci psychické deprivace. Úsilí pracovníků v péči o děti se zaměřovalo především na rozšíření možností a forem náhradní rodinné péče.

V 60. letech se začala objevovat kritika této péče, která vzešla především od pediatrů, psychologů a výzkumných pracovníků. Díky mnoha studiím našich odborníků jak uvádí Bubleová (2010), byly publikovány výzkumy o negativních dopadech výchovy dětí v ústavním zařízení pro jejich vývoj. Zjistilo se, že vývoj dětí vychovávaných trvale od útlého dětství v těchto ústavech, je velmi často opožděný a nevede k utváření zdravého jedince, ale daleko častěji k vývoji disharmonické osobnosti s obtížným společenským zařazením a často

i s asociálními projevy, jak to popisuje Langmeier. Proto se přistoupilo k zavádění nových alternativ v ústavní péči. Jedná se o tzv. SOS vesničky.

Završením vývoje náhradní výchovné péče té doby byla současná koncepce péče o děti vychovávané mimo vlastní rodinu. Zásady tohoto pojetí vytyčil zákon o rodině z roku 1963 a zákon o pěstounské péči z roku 1973. Tyto zákony poskytly právní ochranu opuštěným dětem a prosadily diferencovanější přístup systému náhradní rodinné péče.

Do pěstounské péče byly do roku 2000 svěřovány děti, u kterých byl předpoklad dlouhodobé péče. Od 1. dubna 2000, kdy byla právní úprava pěstounské péče přesunuta do zákona o rodině (§ 45 a násl.), se již počítá s pěstounskou péčí krátkodobou. Tato právní úprava již plně odpovídá základnímu pravidlu, podle kterého má náhradní rodinná péče přednost před ústavní výchovou. Zákon o rodině stanoví: „*Před nařízením ústavní výchovy je soud povinen zkoumat, zda výchovu dítěte nelze zajistit náhradní rodinnou péčí nebo rodinnou péčí v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, které dají přednost před výchovou ústavní.*“ (Bubleová, s.10, 2010)

Od 1. 1. 2013 vstoupil v platnost zákon č. 401/2012 Sb., kterým se mění zákon č.359/1999 Sb. O sociálně-právní ochraně dětí. Hlavním záměrem novely zákona je podpořit výchovu dětí v přirozeném prostředí, příp. v náhradním rodinném prostředí a omezit umístování dětí do ústavní péče. (Striová, s. 43, 2013)

5.3 Typy (instituty) náhradní rodinné péče

Nezprostředkovaná náhradní rodinná péče (příbuzenecká péče a péče blízkých osob)

- péče jiné fyzické osoby než rodiče (§ 45 zákona o rodině)
- osvojení (adopce)
- poručnictví s péčí
- pěstounská péče

Zprostředkovaná náhradní rodinná péče

- osvojení (adopce)
- poručnictví s péčí
- pěstounská péče

Instituty k ochraně zájmů a zastupování dítěte

- poručník
- opatrovník

5.4 Formy náhradní rodinné péče ve světě

Ústavní výchova v takovém rozsahu, jako je běžná u nás, v mnoha zemích nahrazena profesionálními rodinami – např. v Austrálii, Belgii, Dánsku, Finsku, Francii, Chorvatsku, Irsku, Kanadě, Norsku, Nizozemsku, Rakousku, Slovensku, Švédsku nebo Velké Británii. V Estonsku je realizován společný estonsko-německý projekt profesionální péče zaměřen na dospívající děti s výchovnými problémy, v Japonsku je od roku 2002 zavedena profesionální péče pro děti zanedbávané a zneužívané, v Srbsku se připravuje zákon, který by zakotvil profesionální péči pro děti se zvláštními potřebami, jinak obtížně umístitelnými. (Zezulová, 2012)

5.4.1 Náhradní rodinná péče v Rakousku

V Rakousku je kromě klasických pěstounských rodin realizován projekt sociálně-pedagogických pěstounských rodin. Ty přijímají děti jinak jen obtížně umístitelné do náhradní rodinné péče, zejména děti se zvláštními odlišnostmi chování, tělesně či duševně postižené, s vrozenými vadami, děti z nezdařené dřívější náhradní rodinné péče, děti fyzicky týrané, sexuálně zneužívané nebo děti staršího věku. Náklady spojené s profesionálním pěstounstvím se skládají z výdajů na úhradu nákladů spojených s péčí o dítě pěstounovi, z výdajů na stravování, školení a z jiných podobných výdajů a pěstounovi rovněž náleží výchovný příspěvek za zvláštní výdaje spojené se sociálně-pedagogickou péčí podle nejnižšího tarifu pro odměnu matky navýšený na polovinu. Pěstouni jsou plně sociálně zabezpečeni tak, jako by byli zaměstnání. Výkon této profesionální péče je mnohem ekonomičtější řešením, než umístění dítěte do dětského domova. Budoucí profesionální pěstouni musejí projít kromě základního dvousemestrálního kurzu, jak uvádí Zezulová (2012) ještě dalším kurzem nástavbovým v rozsahu 61 hodin, kde jsou seznámeni se specifiky profesionální péče. Obsahem tohoto kurzu je uvedení do problematiky vývojové psychologie a poruch chování, seznámení se s problematikou z hlediska medicíny a zejména s terapeutickými možnostmi.

5.4.2 Náhradní rodinná péče ve Švédsku

Oproti tomu ve Švédsku je klasická dlouhodobá pěstounská péče nejvíce rozšířený typ náhradní rodinné péče. Profesionální pěstounská péče je upravena zákonem o sociálních službách z roku 1989. Další rámec pro tuto činnost vytváří etický kodex profesionálního pěstouna. Veškeré kompetence ohledně pěstounské péče jsou v rukou státu. Ten podle

Zezulové (2012) zodpovídá za výběr a přípravu budoucích pěstounů a rovněž hradí náklady na tuto činnost a stejně tak rozhoduje i o umístění konkrétního dítěte do pěstounské péče. Profesionální rodina může být krátkodobá i dlouhodobá. Do jedné rodiny lze umístit nejvýše čtyři děti. Některé z rodin přijímají též děti v akutní nouzi. Vývoj dětí je sociálními pracovníky průběžně sledován od vstupu do profesionální pěstounské péče až po její ukončení. Pěstouni musejí splňovat některé podmínky, mimo jiné nesmějí být starší než dítě o více než 45 let (tento limit neplatí jen u pěstounské péče příbuzenecké). Pěstouny mohou být manželské páry, jednotlivci i páry homosexuální. Konec pěstounské péče nemusí nastat dosažením osmnáctého roku dítěte, může být prodloužena do 21 let, ale i déle.

5.4.3 Náhradní rodinná péče ve Velké Británii

Ve Velké Británii, která je naším vzorem, je v současné době cca 25 000 pěstounských rodin, ve kterých žije asi 34 000 dětí. Jedná se zde o nejběžnější formu umístování opuštěných dětí (asi polovinu z nich). Základním předpisem jak uvádí Zezulová (2012) v této oblasti je zákon o dětech z roku 1989 (The Children Act). Zákon podobně stanovuje skutečnosti, které musí soud při svém rozhodování brát v úvahu, nejvyšší prioritou pro soud má blaho dítěte. Soud musí brát ohled zejména na tyto skutečnosti: zajištěná přání a pocity dítěte (s přihlédnutím k jeho věku a rozumovým schopnostem), potřeby fyzické, ekonomické a potřeby v oblasti vzdělávání; pravděpodobný dopad na dítě v případě změny okolností; jeho věk, pohlaví, původ a další znaky, které soud považuje za relevantní; traumata, kterým dítě trpělo, nebo riziko, že jím trpět bude; posouzení schopnosti jeho rodičů a dalších osob, ve vztahu k nimž soud rozhoduje, naplnit potřeby dítěte; rozsah pravomocí, které má soud při svém postupu podle tohoto zákona k dispozici.

Ve velké Británii existuje několik typů pěstounské péče:

Respitní péče – poskytuje velice zatíženým rodičům, a někdy i jejich dětem, možnost určitého období k odpočinku od trvalé péče či jeden od druhého. Poskytuje se pravidelně na víkendy nebo i na celý týden, a to zejména pro děti s poruchami učení, tělesným postižením nebo pro dospívající děti s konfliktním vztahem k rodičům. Pěstouni jsou vybíráni, školeni a placeni různými způsoby podle rozhodnutí místních úřadů. Někteří z nich mají poloprofesionální status, jiní jsou dobrovolníky, kterým jsou hrazeny nutné výdaje.

Azylová (pohotovostní) pěstounská péče – znamená přijetí dítěte na jeden nebo několik málo dní jako přechodné řešení, než se nalezne dlouhodobé umístění. Za to, že jsou pěstouni neustále k dispozici, dostávají příspěvek a za každé takto umístěné dítě potom zvlášť odměnu.

Krátkodobá pěstounská péče – trvá zpravidla zhruba do tří měsíců. Tato péče přichází v úvahu v situacích probíhající rodinné krize, hospitalizace rodiče apod.

Středně dlouhá pěstounská péče – je využívána nejčastěji. Trvá zhruba do dvou let a jejím cílem je poskytnutí určitého času rodičům k vyřešení osobních problémů nebo pomoci dětem překonat jejich určité problémy nebo jejich dočasná ochrana.

Dlouhodobá a trvalá péče – trvá déle než dva roky anebo až do doby dospělosti dítěte.

Soukromá pěstounská péče – liší se od zákonné tím, že rodiče souhlasí s výběrem pěstounů, nebo je dokonce sami vyhledávají a následně jim vyplácejí příspěvek. Zamýšlené umístění je nutné oznámit sociálním orgánům, aby zhodnotily vhodnost pěstounského domova.

Podle zákona o dětech mají rodiče nadále rodičovskou zodpovědnost, i když s nimi jejich děti již nežijí. Mají být informováni o svých dětech a participovat na rozhodnutích týkajících se budoucnosti jejich dětí. Některé výzkumy mluví o tom, jak uvádí Zezulová (2012), že pro většinu dětí nepřerušovaný kontakt s rodiči ovlivňuje kladně jejich sociální a citový rozvoj. Studie dánského odborníka Christoffersena z roku 1988 však dospívá k závěru, že pouze pro menší část dětí je kontakt s rodiči bezproblémový, naopak pro mnohé děti takový kontakt znamená opětovné prožívání nedořešených konfliktů, alkoholismu nebo nezájmu rodičů apod.

Osobní názor Zezulové (s. 191, 2012): „*Nikdo nemá větší zájem o blaho dítěte a nikdo nezná jeho potřeby lépe než ten, kdo s ním žije jeho každodenní život, kdo ho přijímá jako jedinečnou osobnost – do svého domova, rodiny a především do svého srdce.*“

Není nejdůležitější, jaká je motivace žadatelů o pěstounskou péči k přijetí dítěte do rodiny, pokud je vaše rozhodnutí poctivé, uvádí Zezulová (2012). Žádná motivace není zárukou lepšího přístupu k dítěti či k lepším výsledkům rodičovství. Podle Zezulové (2012), každá motivace k přijetí je dobrá, jen by se mělo s různými lidmi s různou motivací odlišně pracovat. I když člověk nemá děti, i přesto může být dobrým adoptivním rodičem.

6 RODINA

6.1 Charakteristické znaky rodiny

Matějček (1981) definuje řadu znaků, které charakterizují dnešní rodinu, a které existují od dávných dob. Budou to osoby matky a otce, určitá životní pospolitost, nejrůznější funkce, které rodina musí mít, soubor právních ustanovení, která rodinu chrání, atd. Co však dělá rodinu rodinou z hlediska dítěte? Kdy se dá hovořit o rodinné výchově a kdy nikoliv? V čem je rodina pro dítě nenahraditelná? Hledáme-li odpověď, narážíme na starý známý paradox vědy o člověku. Věci nejbližší a nejzákladnější zůstávaly dlouho nedotčeny vědeckým zkoumáním. Kdo by se zajímal o tak něco všedního, všeobecně rozšířeného a každému ze zkušenosti dokonale známého? A přece je rodina základní kámen pro výstavbu lidské osobnosti. Který dobrý stavitel by se nestaral ze všeho nejvíc právě o základy?

Rodina může i nemusí být tam, kde se o jedno dítě stará několik dospělých osob, ani tam, kde se jedna osoba stará o několik dětí. Dítě může podle Matějčka (1981) zažívat dobrou rodinnou výchovu, i když podle zákona tu rodinný svazek nevzniká. Důležitější jsou znaky vnitřní, psychologické. A tu se můžeme opřít o několik objevů psychologie z posledních desítek let. Je to předně poznatek, že jsou určité základní duševní potřeby dítěte, které musí být splněny, aby se po duševní stránce vyvíjelo dobře a zdravě. Současně se ukázalo, že základní duševní potřeby nejsou výsadou dětského věku, ale že nás provázejí po celý život.

Odtud pak byl jen krok k poznatku, že tak jako rodiče uspokojují potřeby dítěte, uspokojuje dítě značnou část duševních potřeb rodičů. Přináší jim spoustu nových podnětů, umožňuje jim získávat zkušenosti, které by jinak nezískali.

Dodává jim pocit jistoty v citovém vztahu i vědomí společenské hodnoty a to, že jsou užiteční. Konečně dítě zcela osobitým způsobem uspokojuje jejich potřebu „*otevřené budoucnosti*“. Přináší do jejich života nové a nové výhledy, protože s dětmi je neustále na co se těšit a z čeho mít obavy. A v posledních důsledcích umožňuje rodičům, aby v něm – ve svém dítěti – překročili svůj osobní čas. Nejen, že v dítěti leží pokračování našeho života ve smyslu biologickém, ale pokračuje a dále se vyvíjí to, co jsme mu dali tvořivým dílem své výchovy.

O rodinné výchově můžeme tedy mluvit tam, kde dítě uspokojuje potřeby rodičů, svých dospělých vychovatelů. Tito vychovatelé tu uspokojují potřeby dítěte. Jde o jakousi vzájemnost potřeb a jejich uspokojování. Charakteristickým znakem rodinné výchovy je

vytvoření hlubokých a trvalých citových vztahů mezi dítětem a vychovatelem. V citových vztazích se uspokojuje potřebou životní jistoty. Děti lásku přijímají, ale také ji vracejí. Rodiče si zpravidla uvědomují, že dítě je k nim vázáno hlubokým poutem a touží si je udržet. V pozadí zůstává představa, že děti nás neopustí, i když jednou z naší rodiny odejdou a založí rodinu vlastní. Až do stáří bude o nás postaráno. A to ne tak hmotně, jak citově. Bude tu někdo, na koho rodiče budou moci myslet, s kým sdílet radosti a starosti, kdo jim dá vědomí, že nejsou sami. Podle Matějčka si mnohdy tuto potřebu uvědomují více adoptivní rodiče a pěstouni ve všech typech náhradní rodinné péče než rodiče vlastní. Pro ty je citový vztah dítěte k nim a citové zajištění do budoucna něčím až příliš samozřejmým. Jeden z klíčových rysů rodinné výchovy pokládáme uspokojení psychické potřeby *otevřené budoucnosti*, jak je přináší dospělému člověku jeho dítě. Neodděluje svůj životní čas od času dítěte. V normální rodině žijí rodiče i dítě skutečně spolu. Je sotva možné vytvořit takové podmínky, aby soukromý život každého člena rodiny probíhal odděleně. A pokud k něčemu takovému dochází, je to spíše zvláštnost a něco nenormálního. Jak je tomu u soukromí vychovatele v ústavní péči. Záleží na vychovateli, on určuje míru, do jaké sdílí svůj životní prostor a svůj nepracovní, odpočinkový, volný čas a zdali a jak před ním projevuje svá přání, své záliby, své postoje, obavy a naděje, své přednosti i slabosti. V rodině je tomu však jinak. Tam poznává dospělé ve vztahu k sobě, ale kromě toho ještě ve spoustě vztahů jiných. Poznává funkci matky a otce, bratra, sestry, babičky, ale i funkci manžela, manželky, tchána a tchýně. Vidí, jak se chová matka ke své matce, poznává, kdo je hlavou rodiny. Během prvního roku života se citové vazby dítěte soustřeďují převážně kolem „*mateřské osoby*“, jež jsou v jeho blízkosti. Do dvou let života a pak v rozvinutějších formách dál a dál se však jeho citové a společenské vazby budou rozšiřovat, diferencovat, ale také spojovat, soustřeďovat, integrovat ve větší celky. *Dítě dospěje k představě rodiny a domova.* (Matějček, 2012)

6.2 Profesionální rodina

Profesionální rodina může významně přispět k osobnostnímu rozvoji dítěte. Jedná se zejména o **vytvoření sociálních vztahů anebo „návod“ na vytvoření sociálních vztahů**, vztahy které dítě nenašlo ve své biologické rodině. Myšlenku profesionální rodiny není možné odmítnout, je potřebné velmi otevřeně mluvit o jejím významu ve společnosti, dát prostor profesionálním rodičům, mluvit o jejich pocitech, pocitech dětí s tím, že musíme být připraveni na trauma. (Hejdiš, Kozoň, Pal'un, 2011)

6.3 Vliv deprivacních faktorů

Z psychoterapeutické praxe, jak uvádí Antonín Kozoň, jsou poznatky o deprivacních faktorech nelaskavého prostředí bez jasných pravidel spoluzití v raném dětství považovány za nepříznivý vývoj s nevratným patologickým průběhem. V tomto směru jediné rodina může dát dítěti rodičovské teplo Lásky a jasnost Světla ve směřování prvních kroků, přičemž biologická identifikace není významná. Důležitou roli sehraává zabezpečení prostředí rodiny a důvěra dítěte v jeho cestě životem, čímž se rozšiřuje jeho vnitřní (osobnostní) svoboda při rozhodování, tak jeho dobro. (A. Kozoň, 2011)

Pocity viny nejsou vytvořené v dětství jenom inkorporací zákazů autorit, ale i identifikací. Nejdříve matkou (Láska), později otcem (Světlo) a jsou základem, které regulují chování podle internalizovaných etických principů.

Láska - je ve své podstatě Teplo vztahu, energetický potenciál motivace, které pro pravé naplnění potřebuje, aby se jedinec mohl na každém úseku svojí cestě životem ve Světle vidění různých úskalí života se zodpovědností rozhodnout.

Světlo - představuje konkrétní prostor, v kterém se může dítě bez obav pohybovat za přítomnosti laskavé osoby (rodiče) ve vytvořené příznivé emocionální atmosféře, která poskytuje jistotu, bezpečí a oporu.

Dobro – poznávací (kognitivní) funkce, které jsou nositeli *sociálních norem a morálních hodnot*. Například při vznikající nejtěžší formě poruchy chování (anentizmus) sociální prostředí se vyznačuje nepřiměřenou sociální svobodou (volností) vzhledem na věk a celkové dispozice jedince, jako i chladnou emocionální sférou a morální nediferencovaností, či společensky nepreferovanou hodnotovou orientací. (A. Kozoň, 2011)

Základem i nové rodině je Láska a Světlo. (A. Kozoň, 2011)

Cílem profesionální pěstounské péče je:

- umožnit bezpečný a smysluplný kontakt dítěte s rodiči,
- zabránit vzniku psychické deprivace dítěte,
- pracovat na bezpečném návratu dítěte do vlastní rodiny ve spolupráci s dítětem, rodinnou a dalšími kompetentními odborníky.

Forma pěstounské péče na přechodnou dobu – profesionální, by při vhodném výběru pěstounů měla přispět ke snížení počtu dětí v ústavní výchově a zabránit tak jejím nepříznivým důsledkům. Toto přednesla Jarmila Klugerová na kongresu Profesionální rodina v Partizánském. (Hejdiš, Kozoň, Paľun, s. 43, 2011)

6.4 Co děti potřebují

Aby lidské mládě přežilo, potřebovalo by tu mít „svoje“ lidi, kteří by mu poskytli ochranu a pomoc, protože ono samo bylo velmi dlouho a přespříliš bezmocné, uvádí Zdeněk Matějček ve své knize CO DĚTI NEJVÍC POTŘEBUJÍ. Těm „jeho“ lidem na něm však muselo současně také obrovsky záležet. Poskytování ochrany a pomoci bezbrannému mláděti musela být jejich hluboce založená psychická potřeba, protože jinak by celý mechanismus vztahu nefungoval. Objevila se *lidská mateřská láska také ale i otcovská láska*, tento základní lidský vztah od pravěku do dneška je vlastně něčím podivuhodným, nějakým zázračným mechanismem, kterým je *vzájemné uspokojování psychických potřeb*. (Matějček, 2008)

Nejzávažnější poznatek podle Matějčka zní takto: „*Dítě vstupuje do lidského světa – a je pro tento lidský svět základně vybaveno. Je vybaveno pro lidský vztah.*“ (Matějček, s.11, 2008)

Z poznatků plyne podle Matějčka (2008) jedno velké poučení, že totiž pro malé dítě je rozhodující psychologické rodičovství, založené na vnitřním, psychickém, citovém přijetí dítěte, a nikoliv jen biologické rodičovství. Biologické rodičovství připravují cestu psychologickému rodičovství. Není, ale nezbytnou podmínkou. Jsou případy, kdy biologické rodičovství v psychologické nevyústí, a kdy vlastní rodiče dítě opustí, nechťjí je, nedovedou je přijmout. Pak nastupují náhradní ne-biologičtí rodiče, jejichž psychický rodičovský potenciál je však nedotčen, spíše jím překypují. Jedná se rodiče adoptivní, pěstouny, matky v dětské vesničce atd. A jak všechny výzkumy potvrzují, že se stávají pravými a plnohodnotnými rodiči. „*Pro dítě není rozhodující, kdo jej kojil a působil mu příjemnosti, ale ten kdo mu dovedl, poskytnou pocit jistoty a bezpečí. Ten kdo ho přijal se vším všudy za své. Dítě za „své“ rodiče přijímá ty, kdo se k němu mateřsky a otcovsky chovají a mají je rádi.*“ (Matějček, s. 16, 2008)

Vychováváme se navzájem. Ve skutečnosti je výchovný vztah oboustranný, vzájemný. Dítě je svým prostředím nejen ovlivňováno a formováno, ale samo do svého prostředí aktivně zasahuje a svým způsobem „vychovává“. (Matějček, 2012)

6.5 Základní psychické potřeby

Co děti potřebují po duševní stránce nejvíce, to se projeví, jak uvádí Matějček (2005) nejlépe tam, kde to potřebné dětem schází. Při sledování vývoje dětí vyrůstajících mimo rodinu a bez mateřské péče, tj. v kojeneckých ústavech a pak následně v dětských domovech, se ukázalo, že je asi pět takových **základních psychických „potřeb“**, které by měly být

naplněny v pravý čas a v náležitě míře, aby dítě po duševní stránce se vyvíjelo dobře, zdravě, uspokojivě. Ne, že by to byla, jak uvádí Matějček nějaká velká tragédie, kdyby některá z oněch „potřeb“ dokonale splněna nebyla, ale jen je to pro dítě určitá nevýhoda a dál v životě to pak stojí mnohdy dost práce, aby se následky takového nedostatku odstranily a vyrovnaly. Jedná se o **psychickou deprivaci**. Vhodnější je těžkostem předcházet, než je napravovat.

Základní duševní potřeby dítěte

1. ***Dost podnětů*** – přívod podnětů z vnějšího světa. Podněty by měly přicházet v náležitém množství a v náležitě kvalitě, neměly by být příliš silné ani příliš slabé.
2. ***Smysluplný svět*** – je potřeba určitého řádu ve věcech a vztazích. Základní podmínka, aby z podnětů, mohly vznikat poznatky a zkušenosti, aby se mohlo něčemu naučit. Tento princip učení půjde s ním dál, až ono půjde do školy, na gymnázium, na vysokou školu a pak dále.
3. ***Životní jistota*** – je třetí potřeba, teprve s jistotou se dítě může vydávat na dobrodružné výpravy za poznáním světa. Dárcem a činitelem jistoty jsou dítěti „jeho lidé“ rodiče. Poznává, že se na „své lidi“ může spoléhat, že k nim patří, že má pro ně určitý význam a určitou hodnotu. (Matějček, 2005)
4. ***Pozitivní identita*** – potřeba pozitivní identity neboli vlastního „já“. Čím dál více si bude uvědomovat své „já“ a podle toho, jak je budou „jeho lidé“ přijímat a jak se budou k němu chovat, bude jeho sebevědomí a jeho sebedůvěra silnější nebo slabší, pevnější nebo jen povrchní. Matějček (2005) popisuje, že ve věku kolem dvou let přijímá dítě zpravidla tzv. *rodinnou identitu*, kdy se svým způsobem už naplno zúročí všechno, co bylo do té doby rodinnou výchovou do dítěte vloženo. Prvních 6 let ve vývoji dítěte by dítě mělo vědět, že je pro nás důležité a že je máme rádi.
5. ***Otevřená budoucnost*** – s předchozími čtyřmi potřebami se v nějaké podobě podle Matějčeka setkáváme v celé řiši živočišné, je tato potřeba skutečně jen „lidská“. Jen člověk si totiž uvědomuje plynutí času a to od začátku až do nevyhnutelného svého konce. Otevřená budoucnost, životní perspektiva, naděje, to je něco, co „táhne“ život dopředu. Zavřená budoucnost znamená zoufalství, útlum, nicotu. Děti objeví budoucnost kolem 11 či 12 let. Avšak první krůčky postřehneme, když se začne na něco těšit např., kdy přijde táta domů, zda letos zas přijde Ježíšek. Až nám dá na vědomí, že něco v čase „předjímá“. (Matějček, 2005)

6.6 Co nám děti dávají

Ve výzkumných studiích se ukázalo, že všechny uvedené potřeby, které jsou tak důležité ve vývoji dítěte, nás neopouštějí ani v dospělém věku, že na důležitosti neztrácejí a co víc, že jsou do značné míry naplňovány právě tím, že děti máme, že s dětmi žijeme, že je vychováváme, že s nimi prožíváme dobré i zlé a všechny možné radosti a strasti. Není rozdíl v tom, jsou-li to děti naše biologické, nebo děti adoptované, nebo děti v pěstounské péči. Je tu jen základní podmínka, že totiž dítě vsutku za své vnitřně (citově) přijímáme. (Matějček, 2005)

6.7 Jak děti naplňují naše základní psychické potřeby

1. **Potřeba stimulace** – máme-li jednu děti, pak se rozhodně v životě nenuďme. Přinášejí do našeho života plno vzruchu a nepřeberné množství podnětů. A i když jednou budou velké a z našeho hnízda vyletí, pořád budeme s ním nějak sdílet jeho radosti i problémy. Nejčastěji tuto potřebu podle Matějčka (2005) uvádějí manželé, kteří vlastní děti mít nemohou a rozhodli se pro adopci „cizího“ dítěte. „*Bez dětí by byl život prázdný a nudný – i našemu manželství by něco scházelo,*“ říkají.
2. **Smysluplný svět** – dítě přináší rodičům poznatky a zkušenosti, které jinak získat nemohou – ani kdyby přečetli desítky příruček. Těmito poznatky a zkušenostmi rodiče vnitřně rostou. Kdo prožil úzkost o dítě, když bylo nemocné, lépe porozumí těm, kdo prožívají úzkost třeba z docela jiného důvodu. Pravda je, jak se říká, *děti rostou k dospělosti a rodiče s nimi zrají k životní moudrosti*, popisuje Matějček (2005).
3. **Životní jistota** – se naplňuje v citových vztazích. Dárci této jistoty jsou dětem jejich rodiče a platí to i obráceně. Děti lásku rodičovskou také vracejí, i když to v některých životních fázích třeba zrovna moc najevo nedávají. Děti jsou pro rodiče citovou oporou, vždycky budeme mít na koho myslet.
4. **Potřeba pozitivní identity** – být rodičem je přece podle Matějčka(2005) je něco navíc k obyčejnému manželství. Dítě nás potřebuje a my ve svém rodičovství bezprostředně prožíváme svou důležitost pro někoho blízkého. Jsme to my, kdo je chrání a vede do života. Jsme hrdí na úspěchy svých dětí a cítíme se uraženi a poníženi jejich neúspěchy. Jak uvádí Zdeněk Matějček (2005) „mít děti“ zhodnocuje člověka.

5. *Otevřená budoucnost* – připomíná zkušenost, že s dětmi rodiče pořád něco vyhlížejí, ať už s nadějí nebo s úzkostí, na něco se těší, nebo z něčeho mají strach. V dětech rodiče překonávají i svůj osobní čas. Pokračuje v nich totiž nejen to, co přijali z rodičů biologicky, ale i všechno to, co jim rodiče dali svou výchovou. (Matějček, 2005)

6.8 Co je domov

Domov je podle Matějčka (2005) nesmírně vzácná a důležitá věc. Dobrý domov je jednou z podmínek šťastného dětství. A šťastné dětství je jednou z podmínek pro dobré, zdravé utváření lidské osobnosti. A duševní zdraví, zdatní, dobře vyspělí lidé tvoří zdravou společnost. Není tedy domov podle Matějčka (2005) jen tak docela soukromou záležitostí rodičů, ale je v zájmu celé naší společnosti.

6.8.1 Z psychologického hlediska je domov

Za domov lze považovat místo:

- kde se dítě cítí v bezpečí. Je tu chráněno před vším neznámým a nebezpečným, co skrývá okolní svět.
- kde se cítí dobře. Místo prvních objevitelských výprav, místo učení a poznávání, místo radostných prožitků, místo kde se plní tajná přání, místo kde si může hrát. Znamená to, že jeden druhému se snaží udělat radost. (Matějček, 2005)
- kde má dítě své „místo“. Nejen ve smyslu nějakého koutku na hraní, postýlky, místa u stolu, ale především své místo společenské. „Doma“ je tam, kam patříme, kde se s námi počítá, kam můžeme přijít bez velkých rozpaků, kde se na nás čeká, kde jsme přijímáni, kde jsme dokonale známí. Zde se vytváří „svědomí“, které nadále bude našim průvodcem na cestách života a které nás bude upozorňovat, co je dobré a co zlé, i když třeba už definitivně překročíme práh svého domova.

Z toho vyplývá, že domov dítěti vytváří především lidé. Jsou to zpravidla rodiče a s nimi pak všichni, kdo společně v domácnosti žijí. Nemusí to být vždy matka, někdy to bývá otec, pak babička, někdy dědeček, teta. Vyznačuje se tím, že je vyrovnaná, klidná, uvážlivá a hlavně má dítě ráda. Je pro dítě pilířem domova a tráví s ním většinu času. Jestliže však lidé doma nemají na dítě čas, jestliže se ve „službě“ u dítěte stále střídají, jestliže to jsou lidé, kteří jsou sami ještě nezralí a nevyspělí, pak vědomí domova podle Matějčka (2005) u dítěte mohou těžko vytvořit.

K domovu patří určitá stálost prostředí. Dítě si vytváří totiž citové vazby nejen k lidem, kteří s ním žijí, ale i k věcem, které je obklopují. Jako by na věcech samotných ulpělo vždy něco z toho, co jsme s nimi prožili a zažili, (zde na tomto místě jsem si rozbil koleno, tenhle obrázek měl tatínek rád, jako by tu bylo slyšet maminčin smích). Jsou to místa důvěrně známá nelze na ně zapomenout.

K domovu patří i určitá stabilita domácího řádu. Pro rodinu je obvykle charakteristické, kdy a jak vstávají její členové, jak probíhá snídane a pak všechny sešlosti kolem rodinného stolu, jak se zdraví jeden s druhým, když se přijde domů, jak se tráví večery a jak soboty a neděle, jaká pravidla nutno zachovávat, o čem se hodně mluví, o čem málo a o čem vůbec. Dítě tento domácí řád vnímá všemi smysly, vžívá se do něho, přijímá jej jako samozřejmou danost. Jestliže v rodině není žádný řád, jestliže se tam denní program neustále mění, lidé přicházejí a odcházejí, stále se v něm děje něco převratného, je dítě v situaci diváka zajímavého filmu, ale vědomí domova to v něm nevytváří. Souvisí to se sestavou hodnot, které rodina přijímá. Jestliže rodiče mají pevnou soustavu hodnot, jestliže mají určité životní cíle, jestliže vědí, co chtějí, a dovedou pro to ledacos z okamžitých požitků obětovat, prospívá to samozřejmě k stabilitě prostředí a tím k vytvoření domova pro dítě. (Matějček, 2005)

6.9 Postoj pečovatele v náhradní rodinné péči

„Dítě se narodilo jako společenský tvor, hodný lásky, a pokud se osvobodí od vše prostupující úzkosti a studu, dokáže objevit svou společenskou a láskyplnou podstatu.“
(Cairns, s. 80, 2013)

Prostředí by mělo být takové, aby pečovateli umožnilo vytvořit a udržet určitý postoj k dítěti. Na tvorbě takového prostředí se budou podílet všichni, kteří se starají o blaho dítěte. Dítě v náhradní rodinné péči se musí ve svém prostředí především cítit bezpečně. Je nesmírně důležité, aby pečovatelé pochopili podstatu základního postoje, který musejí udržovat po celou dobu svého vztahu s dítětem. Jejich postoj musí být za všech okolností:

- **Spolehlivý.** V době, kdy pečovatelé žijí a pracují s nejistě připoutanými dětmi, musejí působit jako vyrovnané a přizpůsobivé osoby, ať už jsou jejich vlastní životní příběh a jejich vlastní vazba k primárním pečovateli jakékoli. Jejich stálost nesmí být oslabena nebo zničena žádným rušivým podnětem, který dítě možná vnese do jejich domácnosti. Vytvoření klidného místa, kam se dítě může vždy vracet.
- **Pozorný.** Pečovatelé by se o dítě měli zajímat, měli by být zvědaví na tuto novou lidskou bytost, která s nimi sdílí jejich domácnost. Budou k dítěti přistupovat jako

k jedinečné osobnosti. Budou si ho hluboce vážit jako člověka, který přežil velkou nepřízeň osudu, což svědčí o jeho odvaze a vynalézavosti. Tento vlídný zájem pomůže pečovatelům překonat mnohá bouřlivá období.

- **Přátelství.** Děti potřebují, abychom je milovali, ale je pravděpodobné, že tato zkušenost pro ně bude příliš svazující. V této situaci může pomoci přátelský přístup, nikoli přátelství, jehož se jim dostává od druhých, ale přátelskost. Přátele milujeme, ale přesto k nim můžeme přistupovat s lehkostí a hravostí. Děti od svých pečovatelů potřebují lásku a radost ve spojení s pevným odhodláním postarat se o jejich blaho.
- **Empatičtí.** Pečovatelé musejí být vůči dětem empatičtí. Mnozí lidé se podvědomě nechtějí vcítit do situace dětí, které v tak časném věku poznaly takovou nepřízeň osudu. Vcítit se do jejich sklíčenosti a prázdnoty může být zničující a člověk se takovému prožitku podvědomě brání. Pečovatelé potřebují udržovat svou schopnost vcítění a ostatní členové pečovatelského týmu by měli usilovat o citové bezpečí empatických pečovatelů. (Cairns, 2013)

7 PRAKTICKÁ ČÁST

7.1 Cíle a hypotézy

7.1.1 Cíle práce

Hlavním cílem práce je zjistit motivaci žadatelů o pěstounskou péči pěstounů s péčí. Dále porovnat zjištěnou motivaci mezi pěstouny s péčí dlouhodobou a s pěstouny s péčí na přechodnou dobu. Blíže porovnat zjištěnou motivaci mezi samožadatelkami a manželskými páry. Kromě toho pozorovat osobní vývoj a profesní rozvoj žadatelů o pěstounskou péči před přípravným kurzem, v průběhu a po absolvování přípravy budoucích pěstounů.

Průzkum bude proveden na vzorku respondentů na přípravném kurzu pěstounů ve školicím středisku v Seči. Přípravný kurz je rozložen do čtyř víkendů v rozmezí dvou měsíců.

7.1.2 Dílčí cíle

1. Provést základní utřídění zkoumaného souboru.
2. Na základě rozhovoru zjistit motivaci žadatelů o pěstounskou péči.
3. Statisticky vyhodnotit získaná data, zpracovat graficky.
4. Porovnat motivaci mezi samožadatelkami a manželskými páry.
5. Zjistit osobní vývoj a profesní rozvoj u žadatelů o pěstounskou péči na začátku, v průběhu a na konci přípravného kurzu.

7.2 Hypotézy práce

Stěžejní hypotéza vychází z předpokladu, že motivace při rozhodování stát se pěstouny je důležitá a rozhodující pro jejich výběr.

Tato hypotéza je dále specifikována v následujících dílčích hypotézách.

7.2.1 Předpokládané dílčí hypotézy

H1: Lze předpokládat se, že motivace k pěstounské péči dlouhodobé a k pěstounské péči na přechodnou dobu je rozdílná.

H2: Lze se domnívat, že nejčastější motivace v pěstounské péči u manželských párů bude, láska k dítěti a touha pomoci dětem, které to potřebují a u samožadatelek touha po dítěti.

7.2.2 Hypotéza 1

Dvě rozdílné pěstounské péče. Pěstounská péče dlouhodobá, kde pěstouni při přijetí dítěte počítají s tím, že dítě budou vychovávat do jejich plnoletosti. Pěstounská péče na přechodnou dobu přijímá dítě do náhradní rodiny po dobu nezbytně nutnou maximálně na rok.

7.2.3 Hypotéza 2

Vycházíme z postavení v rodinách. Manželský pár představuje úplnou fungující rodinu, kde rodiče s láskou pečují o děti. Samožadatelka představuje matku, která touží po dítěti, aby mohla prožít mateřství.

7.3 Charakteristika respondentů

Rozhovory s respondenty budou vedeny na začátku, v průběhu a na konci přípravného kurzu. Respondenti byli vybráni z přípravného kurzu pěstounů. Skládají se 24 žadatelů o pěstounskou péči. Žadatelé o pěstounskou péči budou zastoupeni 4 manželskými páry a 4 samožadatelkami. Žadatelé o pěstounskou péči na přechodnou dobu budou zastoupeni 5 manželskými páry a 2 samožadatelkami. Respondenty jsou žadatelé z celé České republiky.

7.4 Analýza rozhovorů

7.4.1 Cíle a úlohy průzkumu

Cílem rozhovorů bylo ověření stanovených hypotéz:

H 1 předpoklad, že motivace k pěstounské péči dlouhodobé a na přechodnou dobu je rozdílná. Hypotéza byla potvrzena. Obě skupiny žadatelů jsou motivovány snahou pomáhat dětem, které to potřebují, mají lásku k dětem a touží přijmout dítě z ústavního zařízení, protože v tom vidí smysl života. Rozdíl vidíme v tom, že žadatelům o pěstounskou péči na dobu přechodnou stačí v podstatě tyto dva motivy. Žadatelé o pěstounskou péči dlouhodobou uvádějí, že přijetím dítěte chtějí prožít naplněné rodičovství a chtějí přijaté dítě hmotně zabezpečit.

H 2 Předpoklad, že nejčastější motivace v pěstounské péči u manželských párů bude, láska k dítěti a touha pomoci dětem, které to potřebují a u samožadatelek touha po dítěti. Hypotéza nebyla naplněna. Motivací u manželských párů je především láska s touhou po dítěti, ale motivace u samožadatelek je jak touha po dítěti, tak ochota pomoci a

láska k dítěti, tak i smysluplná práce.

7.4.2 Použitá metoda rozhovoru

K realizaci průzkumu jsem zvolila metodu rozhovoru. Bylo uskutečněno 15 rozhovorů na začátku kurzu, 15 rozhovorů v průběhu a 15 rozhovorů na konci přípravného kurzu. Několik výpovědí žadatelů, kteří se chtějí stát pěstouny, uvádím v příloze. Rozhovor se skládal z pěti následujících otázek:

Otázka č. 1 Kolik je vám let?

Otázka č. 2 Máte vlastní děti?

Otázka č. 3 Prč se chcete stát pěstouny?

Otázka č. 4 Co čekáte od přípravy kurzu?

7.4.3 Charakteristika věkové skupiny

Cílovou skupinu tvoří žadatelé o pěstounskou péči z přípravného kurzu pěstounů ve školícím zařízení v Seči u Chrudimi. Věkové rozmezí žadatelů je 30 až 56 let. Žadatelé o pěstounskou péči byli zastoupeni 4 manželskými páry a 4 samoživitelkami ve věku 30 až 45 let. Žadatelé o pěstounskou péči na přechodnou dobu byli zastoupeni 5 manželskými páry a 2 samožadatelkami ve věku 34 až 56 let. Věková struktura u žadatelů není daná. Je specifikovaná podmínkou přiměřeného věkového rozdílu mezi dítětem a pěstounem.

7.4.4 Zkoumaný vzorek

Soubor tvoří žadatelé o pěstounskou péči z přípravného kurzu pěstounů. Celkem 24 žadatelů z toho 9 mužů a 15 žen z celé České republiky.

7.4.5 Definice souboru

Počet uskutečněných rozhovorů – 45.

7.5 Analýza výsledků průzkumu

Rozhovoru se zúčastnilo celkem 24 respondentů, z toho 9 manželských párů a 6 samožadatelek. Věk žadatelů byl 30-56 let. Všechny manželské páry mají vlastní děti. Čtyři samožadatelky nemají vlastní děti. Na otázku jaká je Vaše motivace stát se pěstouny, většina odpověděla, že láska k dítěti, ochota pomoci těm dětem, které to potřebují. Na otázku co čekáte od přípravy kurzu, se žadatelé shodli, že příprava by jim měla objasnit úskalí a přiblížit

více problematiku náhradního rodičovství.

7.5.1 Motivy žadatelů o pěstounskou péči na dobu přechodnou

V kategorii motivy žadatelů o pěstounskou péči na dobu přechodnou jsem dále pracovala s motivy těchto žadatelů, které jsem uvedla v tabulce č. 2 a rozdělila je do následných okruhů:

- **altruistický motiv** – pomoci těm dětem, které pomoc potřebují
- **profesionální motiv** – přesvědčení žadatelů, že dětem rozumějí a že to s nimi umějí
- **emocionální** – láska k dětem
- **záchranář** – když nemůžeme zachránit všechny, tak aspoň jedno dítě
- **pragmatismus** – dostupná smysluplná práce

7.5.2 Motivy žadatelů o pěstounskou péči dlouhodobou

Pro kategorii motivy žadatelů o pěstounskou péči dlouhodobou jsem na základě analýzy obsahů zařadila získané motivy do těchto okruhů:

- **altruistický motiv** – pomoci dětem, které to potřebují
- **profesionální motiv** – žadatelé jsou přesvědčeni, že rozumějí dětem
- **emocionální motiv** – láska k dětem
- **nenaplněné rodičovství** – touha být matkou
- **smysl života** – životní náplň
- **ekonomické zabezpečení** – snaha o smysluplné podělení se o hmotné statky
- **záchranář** – pomoc aspoň jednomu
- **pragmatismus** – smysluplná práce, životní náplň

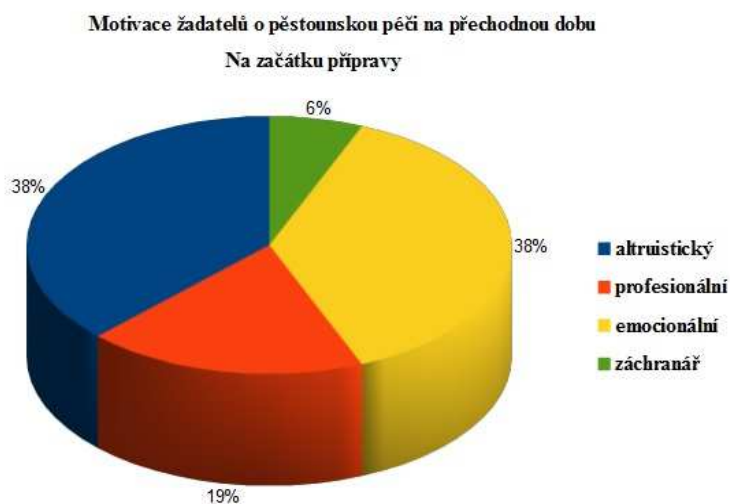
Tabulka 2 Motivace žadatelů o pěstounskou péči na dobu přechodnou

Motivace žadatelů o pěstounskou péči na dobu přechodnou						
Typ žadatelů	Věk		Počet vlastních dětí	Motivy		
	muž	žena		Na začátku přípravy	V průběhu přípravy	Na konci přípravy
manželský pár	56	50	6	altruistický, emocionální	altruistický emocionální	altruistický emocionální
manželský pár	50	42	4	altruistický, emocionální	altruistický emocionální	altruistický emocionální
manželský pár	48	44	3	profesionální, záchranář	altruistický emocionální	altruistický emocionální
manželský pár	43	43	2	altruistický, emocionální	altruistický emocionální pragmatismus	altruistický emocionální
manželský pár	40	34	1	altruistický, emocionální	altruistický emocionální	altruistický emocionální
samožadatelka	0	50	2	altruistický emocionální profesionální	altruistický emocionální profesionální	altruistický emocionální profesionální
samožadatelka	0	45	0	altruistický, emocionální, profesionální	altruistický emocionální	altruistický emocionální

Zdroj: vlastní

Následující graf Motivace žadatelů o pěstounskou péči na přechodnou dobu (začátek přípravy) prezentuje procentuální rozložení analyzovaných motivů. Největší podíl zaujímá altruistický motiv 38 % spolu s emocionálním 38 %. Profesní má 19 % a záchranář 6 %.

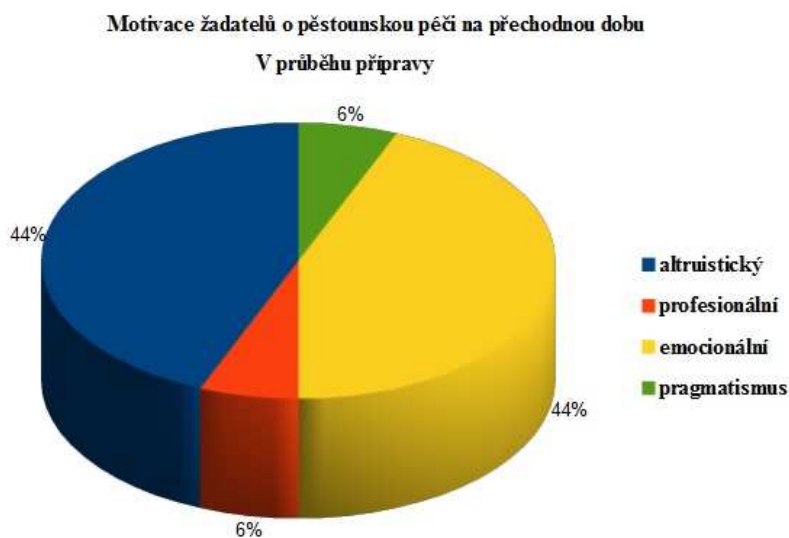
Graf 1 Motivace žadatelů o pěstounskou péči na přechodnou dobu

Zdroj: vlastní

Graf Motivace žadatelů o pěstounskou péči na přechodnou dobu (průběh přípravy) vypovídá o zvýšení altruistického a emocionálního motivu na 44 %, snížení profesního na 6 % a objevení nového motivu pragmatismus na 6 %.

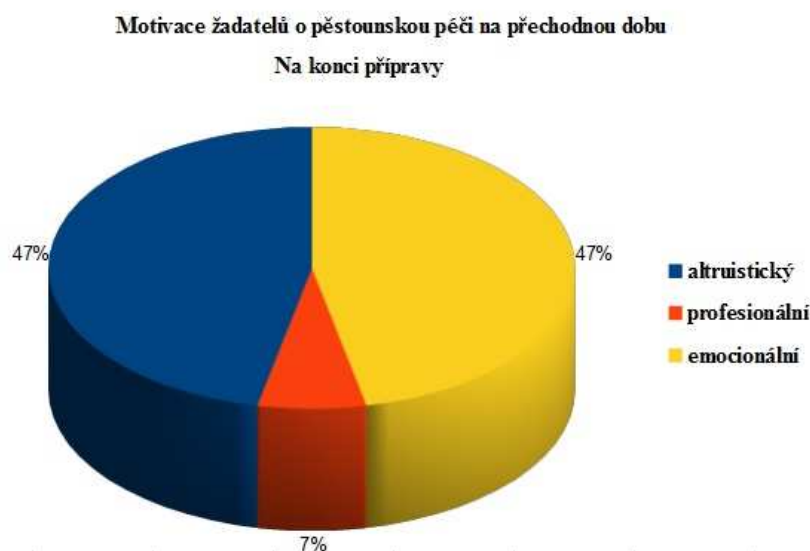
Graf 2 Motivace žadatelů o pěstounskou péči

Zdroj: vlastní

Poslední graf Motivace žadatelů o pěstounskou péči na přechodnou dobu (konec přípravy) prezentuje výsledky dalšího zvýšení na 47 % u motivu altruistického a emočního a zachování 7 % u motivu profesního.

Graf 3 Motivace žadatelů o pěstounskou péči na přechodnou dobu

Zdroj: vlastní

Z grafů vyplývá, že jak na začátku, tak v průběhu i na konci kurzu přípravy budoucích pěstounů jsou motivy altruistický a emoční vyrovnané. To ukazuje na skutečnost, že žadatelé o pěstounskou péči na přechodnou dobu mají pozitivní vztah k dětem, mají snahu a projevují ochotu pomáhat dětem, které jejich pomoc potřebují. Profesní motiv žadatele je na začátku přípravy 17 %, v průběhu klesá na 6 % a na konci je 7 %. Toto procentuální snížení poukazuje na skutečnost, že před přípravným kurzem žadatelé říkají, že tím, že mají vlastní děti, mají zkušenosti s výchovou a dětem rozumí. V průběhu kurzu pak přicházejí k zjištění, že výchova vlastních dětí je odlišná s výchovou dětí přijatých z ústavního zařízení. Děti z ústavního zařízení mají zcela odlišnou minulost od dětí z normální rodiny. Prošly ve svém životě traumaty, strachy, a dalšími skutečnostmi, které je poznamenaly.

Za zmínku stojí také motivy jako je záchranář a pragmatismus, vyskytly jen u 7 % dotazovaných respondentů, ale osvětluje to skutečnost, že žadatelé chtějí vykonávat smysluplnou práci a když nemohou pomoci všem dětem, touží pomoci alespoň jednomu.

Tabulka 3 Motivace žadatelů o pěstounskou péči na dlouhou dobu

Motivace žadatelů o pěstounskou péči dlouhodobou						
Typ žadatelů	Věk		Počet vlastních dětí	Motivy		
	muž	žena		Na začátku přípravy	V průběhu přípravy	Na konci přípravy
manželský pár	45	38	4	pomoci dětem, které to potřebují, smysl života, životní náplň	pomoci dětem, které to potřebují, smysl života, životní náplň	pomoci dětem, které to potřebují, smysl života, životní náplň
manželský pár	40	35	2	rozumíme dětem, máme rádi děti	pomoci dětem, které to potřebují, smysl života, životní náplň, máme rádi děti	pomoci dětem, které to potřebují, smysl života, životní náplň, láska k dětem, pomoci aspoň jednomu
manželský pár	43	40	3	toužíme pomáhat dětem, které to potřebují, máme rádi děti	smysl života, životní náplň	nemůžeme pomoci všem aspoň jednomu, máme rádi děti, naplněný život, touha pomáhat dětem
manželský pár	40	38	0	láska k dětem, smysl života, touha být rodiči	láska k dětem, finančně jich zabezpečit, smysl života, touha být rodiči	naplněný život, smysl života, být rodiči
samožadatelka	0	43	0	touha pomáhat dětem, které to potřebují, mám ráda děti, finančně je zabezpečit, touha být matkou	smysl života, životní náplň	smysl života, životní náplň, smysluplná práce
samožadatelka	0	39	1	láska k dětem, smysl života, touha být matkou	láska k dětem, smysl života, touha být matkou	láska k dětem, finančně je zabezpečit
samožadatelka	0	40	0	láska k dětem, smysl života, touha být matkou	láska k dětem, finančně jich zabezpečit, smysl života, touha být matkou	naplněný život, smysl života, být matkou
samožadatelka	0	43	2	smysl života, touha pomáhat dětem, které to potřebují, mám ráda děti	smysl života, životní náplň	smysl života, životní náplň, smysluplná práce

Zdroj: vlastní

Graf 4 Motivace žadatelů o péstounskou péči dlouhodobou

Zdroj: vlastní

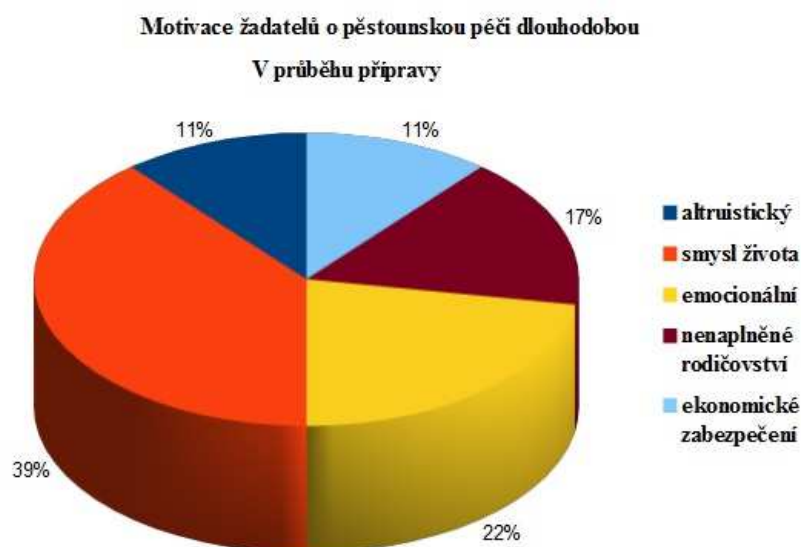
Z grafu č.4 je zřejmé, že procentuální zastoupení 30 % emocionálního motivu, 26 % motivu smyslu života, dále 17 % altruistického a motivu nenaplněné rodičovství, posledními 4 % jsou motivy profesní a ekonomického zabezpečení.

Následující graf č. 5 Motivace žadatelů o péstounskou péči dlouhodobou (průběh přípravy) v průběhu přípravy demonstruje navýšení na 39 % motivu smyslu života a motivu ekonomického zabezpečení na 11 %, opět je zde zaznamenán 17% motiv nenaplněného rodičovství a snížení motivu altruistického na 11 % a motivu emociálního na 22 %.

Rovněž u grafu č. 6 Motivace žadatelů o péstounskou péči dlouhodobou (konec přípravy) na konci přípravy, je viditelný nárůst na 37 % motivu smyslu života, snižuje se motiv altruistický na 16 %, dále pak emocionální motiv na 11 %, u nenaplněného rodičovství se jedná rovněž o 11 % a ekonomické zabezpečení je 5 %. Na konec se však objevují i jiné, nové motivy vyjádřené procentuálně, a to 11 % pragmatismus a 11 % záchranář.

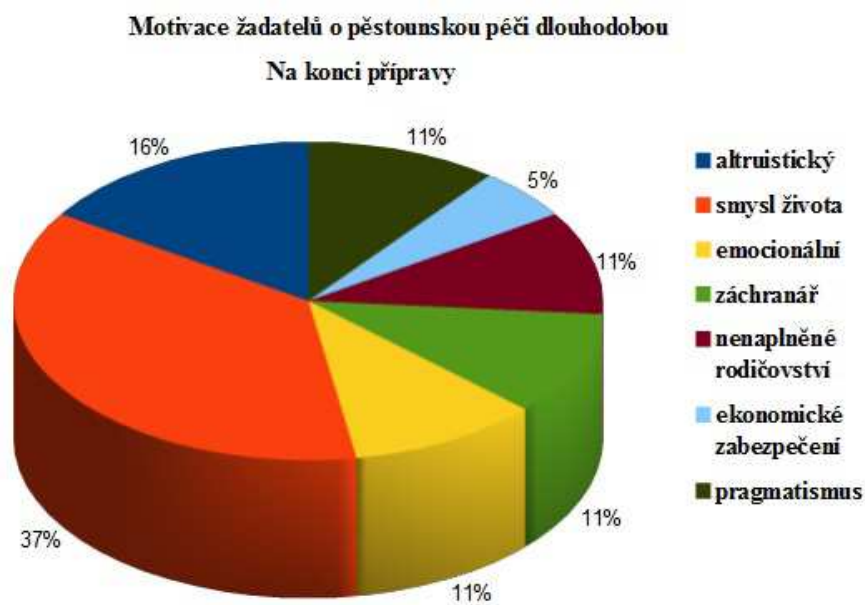
Oba grafy jsou viz níže přehledně prezentovány.

Graf 5 Motivace žadatelů o pěstounskou péči dlouhodobou

Zdroj: vlastní

Graf 6 Motivace žadatelů o pěstounskou péči dlouhodobou

Zdroj: vlastní

Z grafů vyplývá, že pohnutky žadatelů o pěstounskou péči dlouhodobou jsou rozmanitější. Žadatelé hledají smysl života v lásce k dětem tím, že jim chtějí pomáhat. Pomáhají těm dětem, které to potřebují. Žadatelé chtějí dětem pomoci tak, že jim předají lásku také spolu s hmotným zabezpečením. Žadatelé touží být rodiči, protože nemají vlastní děti a touto cestou chtějí prožít rodičovství. Chtějí pomoci aspoň jednomu dítěti, když nemohou všem. Smysl života vidí ve výchově dětí, které nemohou nebo nechtějí vychovávat jejich biologičtí rodiče.

ZÁVĚR PRŮZKUMU A DOPORUČENÍ

Zkoumat skutečnou motivaci žadatelů o pěstounskou péči není snadný úkol. Motivace žadatelů při rozhodování stát se náhradními rodiči hraje při posuzování, zda jsou vhodní, zásadní roli. Z rozhovorů je zřetelné, jak dotazovaní respondenti uváděli, že je to především láska k dětem a touha pomoci dětem, které to potřebují. Z průzkumu jsem dospěla k názoru, že není ani tak důležité jaká je motivace, ale úmysl ukázat dětem bez rodiny, že rodina může být plná lásky, porozumění a poskytuje pocit bezpečí a jistoty. Ukázat, že rodina není jen pro někoho, ale každý má právo žít v rodině kde je milován a respektován. Probudit v dětech touhu, aby se v budoucnu ve svém životě usilovali o vytvoření rodiny, založené na věrnosti, důvěře, obětavosti, s odhodláním vzniklé problémy v rodině řešit vzájemnou komunikací s ne před nimi utíkat. Zasít touhu aby byl ochoten jeden pro druhého se obětovat a pomoci si navzájem.

Děti jenom kopírují to, co vidí. To, co dělají rodiče dětem, jim přijde jako normální jev. Když ukážeme dětem, že normální je fungující rodina, oni se budou usilovat žít a vytvářet normální fungující rodiny, kde se rodiče své děti pečují a vychovávají je.

Na jedné straně stojí motivace žadatelů o pěstounskou péči a na druhé vývoj jejich osobnosti a profesní rozvoj. Změny u žadatelů byly zřejmé, a jak budoucí pěstouni říkali, otevřel se jim nový pohled na děti z ústavní péče. Uvědomovali si skutečnosti, že děti z dětských domovů jsou úplně odlišné od dětí z „normálních“ rodin. Na konci přípravy konstatovali, že si upevnili přesvědčení, že náhradní péče je nejlepší řešení na cestě pomoci dětem bez plně fungující rodiny. Upevnila se u nich motivace pomoci dětem, které to potřebují.

Dotazovaní respondenti si dokázali představit, jak je těžký pro dítě příchod do náhradní rodiny, protože své rodiče mají rádi, i když jim nejsou schopni zabezpečit normální zdravou rodinu, založenou na harmonických vztazích rodičů a dětí.

V prožitkových technikách si zažili, čím prochází připoutané dítě a jak těžké je odpoutat se od dítěte a předat ho do nové nebo zpět do biologické rodiny.

V neposlední řadě se dokázali vcítit do stavu opuštěného a nic majícího dítěte a naplnit potřeby pro dítě ne podle svých pocitů, ale podle potřeb dítěte.

Všichni žadatelé hodnotili přípravný kurz kladně a s odhodláním přijmout dítě, které to potřebuje a zajistit mu pocit bezpečí, naděje, jistoty a lásky.

ZÁVĚR

Biologická rodina z nějakého důvodu selže, je třeba zajistit dítěti náhradní péči a výchovu. V minulosti zpravidla nastupovala výchovná péče. V současnosti a po novele sociálně právní, se v rámci ochrany dětí od ledna 2013 upřednostňuje náhradní rodinná péče před ústavní výchovou. Náhradní rodinnou výchovou se dá předejít psychické deprivaci u dětí. Novelou zákona se udělal krok dopředu v chápání náhradní rodinné péče.

Cílem bakalářské práce bylo popsat motivaci, zamyslet se nad motivací žadatelů o pěstounskou péči. Podívat se do historie a současnosti náhradní rodinné péče u nás a ve světě.

Především jsem se věnovala motivaci žadatelů k přijetí dítěte do náhradní rodinné péče, a to v rovině teoretických i praktických poznatků. Na motivaci žadatelů byl zaměřen i průzkum, který jsem realizovala na přípravném kurzu budoucích pěstounů. Zabývala jsem se otázkou, jaká je motivace žadatelů o pěstounskou péči. Cílem průzkumu tedy bylo zjistit, jaká je motivace k rozhodnutí stát se pěstounem.

Myslím si a souhlasím s Dagmar Zezulovou, lékařkou a pěstounkou, že není až tak důležité jaká je motivace k tomu stát se pěstounem, ale důležité je dobrý úmysl pomoci dětem bez rodičů tím, že je přijmeme do rodiny s láskou a respektem.

Nejlepší řešení by ovšem bylo, aby každé dítě vyrůstalo ve své biologické rodině, která mu dá tolik potřebné bezpečí a jistotu.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

- BUBLEOVÁ, Věduna, Alena VÁVROVÁ, Lucie VRÁNOVÁ a Jana FRANTÍKOVÁ. *Základní informace o náhradní rodinné péči: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Vyd. 1. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2011, 1 CD-ROM. ISBN 978-80-87455-01-2.
- LANGMEIER, Josef, Dana KREJČÍŘOVÁ, Lucie VRÁNOVÁ a Jana FRANTÍKOVÁ. *Vývojová psychologie: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006, 368 s. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9.
- LANGMEIER, Josef, Zdeněk MATĚJČEK, Lucie VRÁNOVÁ a Jana FRANTÍKOVÁ. *Psychická deprivace v dětství: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Vyd. 4., dopl., V nakl. Karolinum 1. Praha: Karolinum, 2011, 399 s. Psyché (Grada). ISBN 978-802-4619-835.
- MATĚJČEK, Zdeněk a LANGMEIER, Josef. *Výpravy za člověkem*. Vyd. 1. Praha: Odeon, 1981. 218 s. Klub čtenářů; sv. 476.
- MATEJČEK, Zdeněk, Jana KOLUCHOVÁ, Lucie VRÁNOVÁ a Jana FRANTÍKOVÁ. *Osvojení a pěstounská péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2002, 155 p. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-717-8637-3.
- MATĚJČEK, Zdeněk, Zdeněk MATĚJČEK, Lucie VRÁNOVÁ a Jana FRANTÍKOVÁ. *Co děti nejvíc potřebují: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Vyd. 5. Praha: Portál, 2008, 108 s. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 978-807-3675-042.
- MATĚJČEK, Zdeněk. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Vyd. 1. Praha: Portal, 1999, 183 p. ISBN 80-717-8304-8.
- MATĚJČEK, Zdeněk. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte: normy vývoje a vývojové milníky z pohledu psychologa, základní duševní potřeby dítěte, dítě a lidský svět*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2005, 182 s. Pro rodiče. ISBN 80-247-0870-1.
- MATĚJČEK, Zdeněk. *Rodiče a děti*. 2. vyd. Praha: Avicenum, 1989, 336 s.
- MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny v kontextu plánování péče*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, 183 s. ISBN 978-807-3677-398.
- NAKONEČNÝ, Milan, Alena VÁVROVÁ, Lucie VRÁNOVÁ a Jana FRANTÍKOVÁ. *Psychologie osobnosti: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha: Academia, 2009, 620 s. ISBN 978-80-200-1680-5.
- NAKONEČNÝ, Milan, Alena VÁVROVÁ, Lucie VRÁNOVÁ a Jana FRANTÍKOVÁ. *Základy psychologie: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. 1. vyd. Praha: Academia, 1998, 590 s. ISBN 80-200-0689-3.
- PLHÁKOVÁ, Alena a Hana PAZLAROVÁ. *Učebnice obecné psychologie*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2011, 472 s. ISBN 978-80-200-1499-3.

- ŘÍČAN, Pavel a Hana PAZLAROVÁ. *Psychologie osobnosti: obor v pohybu*. 6., rev. a dopl. vyd. Praha: Grada, 2010, 208 s. Psyché (Grada). ISBN 978-802-4731-339.
- SOBOTKOVÁ, Irena a Hana PAZLAROVÁ. *Psychologie rodiny*. 2., přeprac. vyd. Praha: Portál, 2007, 219 s. ISBN 978-807-3672-508.
- STRIOVÁ, Miloslava a Hana PAZLAROVÁ. *Děti, které se rodí v srdci: příběh adoptivní a pěstounské maminky*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2013, 172 s. ISBN 978-80-262-0359-9.
- VÁGNEROVÁ, Marie a Hana PAZLAROVÁ. *Základy psychologie: obor v pohybu*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2004, 356 s. Psyché (Grada). ISBN 80-246-0841-3.
- ZEZULOVÁ, Dagmar a Hana PAZLAROVÁ. *Pěstounská péče a adopce: obor v pohybu*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2012, 197 s. Psyché (Grada). ISBN 978-802-6200-659.

Seznam použitých zahraničních zdrojů

- HEJDIŠ, M., A. KOZOŇ a A., PALUN, M.: *Profesionálna rodina*. Trenčín: SpoSoIntE, 2011, 144s. ISBN 978-80-89533-03-9.
- FÜRST, Maria. *Psychologie: včetně vývojové psychologie a teorie výchovy*. Olomouc: Votobia, 1997, 263 s. ISBN 80-719-8199-0.
- ŠKOVIERA, Albín. *Dilemata náhradní výchovy*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, 143 s. ISBN 978-807-3673-185.

SEZNAM GRAFŮ A TABULEK

Seznam grafů

Graf 1 Motivace žadatelů o pěstounskou péči na přechodnou dobu	47
Graf 2 Motivace žadatelů o pěstounskou péči	47
Graf 3 Motivace žadatelů o pěstounskou péči na přechodnou dobu	48
Graf 4 Motivace žadatelů o pěstounskou péči dlouhodobou	50
Graf 5 Motivace žadatelů o pěstounskou péči dlouhodobou	51
Graf 6 Motivace žadatelů o pěstounskou péči dlouhodobou	51

Seznam tabulek

Tabulka 1 Maslowova hierarchie motivů	15
Tabulka 2 Motivace žadatelů o pěstounskou péči na dobu přechodnou	46
Tabulka 3 Motivace žadatelů o pěstounskou péči na dlouhou dobu	49

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A – Vybrané výpovědi žadatelů o pěstounskou péči dlouhodobou	I
Příloha B – Vybrané výpovědi žadatelů o pěstounskou péči na přechodnou dobu	II

PŘÍLOHA A

Vybrané výpovědi žadatelů o pěstounskou péči dlouhodobou

Zde uvádím několik výpovědí žadatelů, kteří se chtějí stát nebo již jsou pěstouny na dobu dlouhodobou. Získala jsem je při rozhovorech s nimi na přípravném kurzu budoucích náhradních rodičů.

Autorkou následujícího úryvku je samožadatelka o pěstounskou péči na přechodnou dobu. *„Děti už jsou dospělé a já bych se ráda o někoho starala, ráda bych pečovala o děti, které nikoho nemají.“*

Další slova žadatelů o pěstounskou péči na přechodnou dobu manželský pár.

Žena - *„Nás inspirovala sestra z Bratislavy, která je pěstounkou už pět let. Přijímá do péče miminka hned z porodnice, je to smysluplná práce, když může jít do náhradní rodiny již novorozenec.“*

Muž - *„Pracuji jako ředitel v dětském domově a i když se vychovatelé snaží, nemohou dát dětem to, co potřebují. U nás v domově je všeho jako, co děti dělají, je jenom hra, není to jako v rodině.“*

Žadatelé mají čtyři vlastní děti, dvě dospělé a dvě školního věku na otázku, proč chtějí přijmout dítě do pěstounské péče, dlouhodobě odpovídají.

Muž - *„Pokládáme to za svou povinnost přijmout opuštěné dítě a dát mu domov a rodinu.“*

Žena - *„Vždy jsem si přála mít velkou rodinu, doma nás bylo šest sourozenců.“*

Výpověď samožadatelky na otázku co Vás vedlo k rozhodnutí stát se pěstounkou.

„Nemohu mít vlastní děti, tak bych aspoň touto cestou chtěla prožít mateřství.“

Odpověď manželského páru, který má dvě vlastní už dospělé děti.

Žena - *„Děti už vyletěli z hnízda a já bych ráda pečovala o nějaké další děti.“*

Muž - *„Myslím si, že je to správná věc, někomu pomoci.“*

PŘÍLOHA B

Vybrané výpovědi žadatelů o pěstounskou péči na přechodnou dobu

Vybrané odpovědi respondentů uvádím zde. Jedná se o žadatele o pěstounskou péči na dobu přechodnou.

Odpověď manželského páru, na přípravném kurzu pěstounů je věkově nejstarší.

Žena - „ *Děti máme dospělé a dokonce máme už jednoho vnoučka, ale jsem zvyklá na děti v domě, na dlouhodobou pěstounskou péči se už necítíme, ale na dobu přechodnou ano. Máme požadavek na děti ve věku 15 až 18let.* “

Muž - „ *Budeme fungovat jako strýc a teta nebo babička s dědečkem.* “

Další odpověď je samožadatelky, která je svobodná.

Žena - „ *Mám ráda děti, ze zdravotních důvodů nemůžu mít vlastní, chtěla bych dát přijatým dětem tolik lásky, kolik mi dali mí rodiče.* “

Výpověď manželského páru, žena pracovala jako učitelka na prvním stupni,

Žena - „ *Tři roky jsem učila na prvním stupni ve škole, ale práce mě nenaplňovala, mé poslání je vychovávat a dát lásku dětem, které nemají rodiče.* “

Muž - „ *Já doprovázím manželku.* “

Samožadatelka vypovídá, o tom proč chce být pěstounkou.

Žena – *hledám smysluplnou práci, na začátku přípravného kurzu, jsem byla nejistá a měla pochybnosti o tom, jestli budu dobrá pěstounka. Díky přípravě vím, že se chci obětovat pro děti, které jsou v ústavech.* “

Odpověď manželského páru z Ostravy.

Žena – *hledám smysluplnou práci, i když to bude náročná služba pečovat o dítě, po zhlédnutí filmu o citové deprivaci, vím, že toto práce pro mě.*

Muž – *záleží na manželce, ona bude hlavně o dítě pečovat.*

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Milada Sedlářová

Obor: Speciální pedagogika - vychovatelství

Forma studia: kombinovaná

Název práce: Motivace žadatelů o pěstounskou péči

Rok: 2013

Počet stran textu bez příloh: 44

Celkový počet stran příloh: 2

Počet titulů českých použitých zdrojů: 18

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 3

Počet internetových zdrojů: 0

Počet ostatních zdrojů: 0

Vedoucí práce: Mgr. Ing. Irena Ocetková, Ph.D.